

Бул долбоор Европа
Биримдиги тарабынан
каржыланат

MEDIA
DIALOGUE

Маалыматка болгон укук жаатындагы Кыргызстандын мыйзамдык базасына карата Анализ

Тоби Мендел

Наргиза Абдраимованын көмөгү астында

Апрель, 2020

WFD

Executive
Non-Departmental
Public Body sponsored by:

Foreign, Commonwealth
& Development Office

Бул долбоор Европа
Биримдиги тарабынан
каржыланат

MEDIA
DIALOGUE

WFD

Вестминстер демократия фонду (WFD) - дүйнө жүзүндөгү демократияны колдоого багытталган Улуу Британиянын коомдук уюму.

WFD парламенттер, саясий партиялар жана жарандык коомдун топтору жана шайлоолор менен иштешип, өлкөлөрдүн саясий тутумдарын адилеттүү, кеңири жана жоопкерчиликти кылууга көмөктөшөт.

Бул документте айтылган пикирлер автордун пикири болуп саналат жана Вестминстер демократия фонду (WFD) же Улуу Британиянын өкмөтү тарабынан колдоого алынбайт, алар мындай көз-караштар же маалыматтар үчүн жоопкерчиликти же кандайдыр бир аларга берилген ишенимди кабыл алышпайт.

Бул басылма Европа Биримдиги каржыл жардамы менен даярдалган. Анын мазмуну Медиа Диалог долбоорунун гана жоопкерчилиги жана Европа Биримдиги көз-карашын чагылдырбайт.

Маалыматка болгон укук жаатындагы Кыргызстандын мыйзамдык базасына карата Анализ

**Тоби Мендел, Адам укуктары жана демократия борборунун
аткаруучу директору (Centre for Law and Democracy -CLD),**

Наргиза Абдраимованын көмөгү астында

**Вестминистер демократия фондунун кызыкчылыктарынын
алкагында**

Апрель, 2020

Table of Contents

Киришүү	6
1. Маалыматка жетүү укугу жана таасир этүү чөйрөсү	8
Сунушталган кеңештер	9
Маалыматка жетүү укугу	10
Таасир этүү чөйрөсү	10
2. Маалыматтарды жарыялоо милдети	12
Сунушталган кеңештер	12
3. Маалымат алуу үчүн суроо-талап жөнөтүү процедуралары	13
Сунушталган кеңештер	15
4. Эрежеге баш ийбеген бөтөнчө учурлар жана баш тартуулар	18
Сунушталган кеңештер	22
5. Даттануу жол-жоболору	25
Сунушталган кеңештер	27
6. Санкциялар жана коргоо чаралары	29
Сунушталган кеңештер	29
7. Илгерилетүү чаралары	31
Сунушталган кеңештер	32

Киришүү

Кыргызстан маалыматка болгон укук, маалыматка жетүү укугу же сөз эркиндигине болгон укук деп аталып келген жарандарга мамлекеттик органдардын карамагындагы маалыматка жетүү укугун бере турган «Маалыматка жетүүнүн кепилдиктери жана эркиндиги жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамын (Кепилдиктер жөнүндө мыйзам)¹ биринчилерден болуп 1997-жылы кабыл алган, бирок бул мыйзамдын көп кемчиликтери болгон. Андан кийин 2006-жылы кененирээк иштелген жана толук кандуу жаңы мыйзам кабыл алынган (Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзам).² Бул Анализде негизинен маалыматка жетүү укугуна багытталган Кыргызстандагы маалыматка болгон укук боюнча укуктук алкактар каралат, бирок аны менен бирге маалыматка жетүүнүн кепилдиктери жана башка тийиштүү мыйзамдар да камтылган. Анда мыйзамдык базанын күчтүү жана алсыз жактары баса белгиленип, так кеп-кеңештер аркылуу кайсы чөйрөлөр реформага муктаж экени көрсөтүлөт.

Маалыматка болгон укук боюнча Кыргызстандын мыйзамдык базасынын күчтүү тарабы да, алсыз жагы да бар. Мындай укуктарга артыкчыл укуктук макам бере турган конституциялык кепилдиктер берилген. Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзам бир катар мамлекеттик органдарга карата кеңири колдонулат, бирок маалымат берүүдөн баш тартуу боюнча даттануулар Акыйкатчы менен Прокурорго тиешелүү болгон менен, алар маалыматка болгон укук боюнча адистешпеген органдар. Мыйзамда ошондой эле башка мыйзамдардын купуялык эрежелери сакталган, бул өз кезегинде ашыкча эле бөтөнчө шарттарга таянган олуттуу купуялуулук режимине алып келет. Ошондой эле системада адам укуктарын илгерилете турган, кеп-кеңештерди бере турган жана жарандарга да, мамлекеттик органдарга да эксперттик жардамдарды көрсөтө турган борбордук орган жок.

Бул Анализди даярдоонун негизги методологиясы болуп ички аналитикалык иликтөөлөр эсептелет. Анализдин долбоору жергиликтүү эксперт тарабынан талданып чыгып жана ал жолдогон сунуш-пикирлердин негизинде кайра иштелип чыкты. Мындан тышкары, маалымат издеген адамдар туш боло турган айрым практикалык маселелерди жакшылап түшүнүү үчүн, журналисттер менен (4), жарандык коомдун өкүлдөрү менен (3), юристтер менен (2), ишкерлер менен (1) мамлекеттик кызматкерлер менен (1) жана парламент мүчөсү менен (1) 12 интервью жүргүзүлдү. Анализдин негизги багыты укуктук базага байланыштыктан, алардын салымы негизинен маалымат сураган адамдар иш жүзүндө туш болчу маселелерге байланыштуу болду. Мындай практикалык маселелер айрым учурларда укуктук алсыздыктын таасирин баса белгилешсе, ошол эле учурда башкалары укуктук базанын дайыма эле сакталбаганын көрсөтөт. Бул маселелерди баса белгилөө максатында сурамжылоого катышкандардын пикирлери Анализге киргизилди.

Бул Анализде маалыматка болгон укук боюнча Кыргызстандын укуктук базасына эл аралык стандарттарга ылайык баа берилет, бул баа маалыматка болгон укук боюнча укуктук негиздердин күчүн баалаган глобалдык методологиянын RTI рейтингинде чагылдырылган.³ Анда ошондой эле дүйнө жүзүндөгү алдыңкы демократиялык

1 «Маалыматка жетүүнүн кепилдиктери жана эркиндиги жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 5-декабрь, 1997, № 89. Төмөнкү шилтеме боюнча орус тилинде жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/589>

2 «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарынын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын карамагында турган маалыматтарга жетүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 28-декабрь, 2006, №213. Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202010/70?cl=ky-kq&mode=tekst>

3 RTI Рейтинг, 2011-жылы сентябрда Centre for Law and Democracy (CLD) жана Access Info Europe тарабынан негизделген. Ал БУУнун Адам Укуктары Комитети жана жеке ойлордун, көз караштардын эркиндигин коргоо боюнча атайын Докладчысы сыяктуу глобалдык укук коргоочу механизмдер тарабынан кабыл алынган да, аймактык соттор сыяктуу регионалдык механизмдер тарабынан кабыл алынган стандарттарды да ар тараптуу анализдөөгө негизделген. Рейтинг дайыма жаңыланып турат жана азыркы күндө 128 өлкөнүн улуттук мыйзамдарын камтыйт. Бул маалыматка болгон укук үчүн укуктун негизин баалай турган алдыңкы инструмент болуп саналат жана белгилүү эл аралык органдар тарабынан дайыма пайдаланылып келет. RTI Рейтинг, 2011-жылы сентябрда Мыйзам жана Демократия борбору (CLD) жана Access Info Europe – Европа маалыматка жетүү укугу уюмуну тарабынан негизделген. Ал БУУнун Адам Укуктары Комитети жана жеке ойлордун, көз караштардын эркиндигин коргоо боюнча атайын Докладчысы сыяктуу глобалдык укук коргоочу механизмдер тарабынан кабыл алынган да, аймактык соттор сыяктуу регионалдык механизмдер тарабынан кабыл алынган стандарттарды да ар тараптуу анализдөөгө негизделген. Рейтинг дайыма жаңыланып турат жана азыркы күндө 128 өлкөнүн улуттук мыйзамдарын камтыйт. Бул маалыматка болгон укук үчүн укуктун негизин баалай турган алдыңкы инструмент болуп саналат жана белгилүү эл аралык органдар тарабынан дайыма пайдаланылып келет. RTI Рейтингги жөнүндө маалымат төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://www.RTI-Rating.org>.

мыйзамдык тажрыйбалар да эске алынган.⁴ RTI рейтингинин негизинде укуктук режимге баа берүү боюнча документ даярдалган жана аны бул Анализ менен бирге окуу керек. Ал документтин айрым бөлүктөрү бул Анализдин тиешелүү жерлеринен орун алган. RTI рейтингинде Кыргызстандын мыйзамдык базасы төмөнкүдөй бааланган:

Категориялары	Макс. балл	Баллы	Пайыздык катышы
1 Маалыматка жетүү укугу	6	4	67%
2 Таасир этүү жана колдонуу чөйрөсү	30	23	77%
3 Маалымат суроо процедуралары	30	17	57%
4 Баш тартуулар жана бөтөнчө учурлар	30	12	40%
5 Даттануу	30	21	70%
6 Санкциялар жана укуктук коргоо	8	2	25%
7 Илгерилетүү чаралары	16	8	50%
БАРДЫГЫ	150	87	58%

Бул рейтингде Кыргызстан маалыматка болгон укук жаатындагы мыйзамдары бааланган 128 өлкөнүн ичинен 63-орунда турат, б.а. бардык өлкөлөрдүн тизмесинин болжол менен ортосунан орун алган. Эгер бул салыштыруу рейтинг кийинчерээк кабыл алынган мыйзамдардын натыйжалары менен гана чектелген болсо, Кыргызстандын мындай салыштырмалуу позициясы алда канча төмөн болмок, анткени мындай мыйзамдар барган сайын катаалдашуу тенденциясына ээ. Буга баайланыштуу азыркы учурда, маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү негизги мыйзам кабыл алынгандан бери он үч жыл өткөндөн кийин, Кыргызстан үчүн маалыматка жетүү укугу боюнча укуктук базасын жакшыртып, аны күчтүрөөк кылуу үчүн аны кайра карап чыгуу максатка ылайтуу болмок.

Белгилей кетчү нерсе, биз бул мыйзамды сөзсүз эле таптакыр жаңы мыйзамга алмаштыруу керек деп жаткан жокпуз, тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү менен эле мыйзамды алда канча жакшыртууга болот.

4 Мисалы, Тоби Мендел, Маалымат эркиндиги: Салыштырма укуктук изилдөө, 2-чыгарылышы (2008, Париж, ЮНЕСКО) окуңуз, ангилс жана башка бир катар тилдерде жеткиликтүү, орус тилинде төмөнкү шилтеме боюнча окуңуз: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/freedom-of-information-a-comparative-legal-survey-2nd-edition/>

1. Маалыматка жетүү укугу жана таасир этүү чөйрөсү

Жогоруда белгиленгендей, Кыргызстандын маалыматка жетүү укугу боюнча RTI рейтингинде салыштырмалуу жакшы орунду ээлешинин негизги себептеринин бири, маалыматка болгон укукка конституциялык кепилдиктин бардыгы болуп саналат. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын (2010) 330-беренесинин 4-пунктуна ылайык:

Ар кимге мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын карамагында болгон маалыматтарды алууга кепилдик берилет. Маалымат берүүнүн тартиби мыйзам менен аныкталат.

Бул абдан позитивдүү жагдай, анткени маалыматка жетүү укугу боюнча нормаларды конституциялык негизде корголгон жоболордун деңгээлине көтөрө алат. Конституциянын 20-беренеси (2) укуктарды чектеген негизги учурлардын бири:

Адамдын, жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын, адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында Конституция жана мыйзамдар менен чектелиши мүмкүн. Ушундай чектөөлөр аскердик же башка мамлекеттик кызматтын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен да киргизилиши мүмкүн. Киргизилип жаткан чектөөлөр көрсөтүлгөн максаттарга өлчөмдөш болушу керек.

Бул негизинен эл аралык стандарттарга шайкеш келет, анткени ал мыйзамда каралган чектөөлөрдү талап кылып жатат жана негизинен таанылган жана мыйзамдуу кызыкчылыктардын тизмелеринин бирине кызмат кылат.⁵ Бирок, чектөөнү негиздөө үчүн белгиленген «коюлган максаттарга шайкештик» деген стандарт, «зарылдыгы» деген эл аралык укуктун стандартына караганда төмөн турат.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын да 3-беренесинде (1) маалыматка болгон укукка жалпы кепилдиктер берилет, ошол эле убакта 3-беренесинде (2) «маалыматка жетүү эркиндигинин негизги принциптери катары маалыматтын жеткиликтүүлүгү, объективдүүлүгү, өз убагында берилиши, ачыктыгы жана ишенимдүүлүгү» көрсөтүлгөн. Бирок мунун баары сырткы кеңири артыкчылыктарды шарттабастан, укуктун өзүн ишке ашырууга жана маалыматка жетүү укугун ишке ашыруудагы келген пайдага гана багытталган, мисалы отчеттуулукту күчөтүү, коррупция менен күрөшүү жана мамлекеттик иштерге катышууга көмөк болуу. Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамдагы жогоруда саналып өткөн артыкчылыктарды иш жүзүндө пайдаланып көрүп, андан соң мыйзамдын жоболоруна бул артыкчылыктарга болушунча жагымдуу жагдайларды түзө тургандай түшүндүрмө талап кылуу керек. Бул кызмат адамдары тарабынан, көзөмөл органдары менен сот органдары тарабынан артыкчылыктарга багытталган түшүндүрмө берүү амалын илгерилетүүгө жардам берет, бул амал мыйзамды сөзмө-сөз кабылдаган тар амалдан айырмаланып, аны ишке ашырууга жол берет.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамдын 2-беренесинде (1), бул берене жеке жана юридикалык жактардын мамлекеттик органдардын карамагында турган маалыматтарга жетүүлөрүнө байланышкан мамилелерди жөнгө салат деп белгиленет. 3-беренедө (1) ар бир адамда маалыматтарга жетүү укугу бар экени айтылат. Бирок башка жоболор «жарандарга» жана «юридикалык жактарга» гана тиешелүү (мисалы, 9-беренени (1) (b) жана 13-беренени (1) карап көрүңүз). Мыйзамдын жакшы жагы, анын жеке адамдарга да, юридикалык жактарга тийиштүүлүгү, бирок эгер ал жергиликтүү жарандарга да, чет өлкөлүк жарандарга да тиешелүү деп жазылса алда канча жакшы болмок. Бул көптөгөн өлкөлөрдүн маалыматка болгон укук жөнүндөгү улуттук мыйзамдарында чагылдырылган. Мисалы, Албаниянын мыйзамынын 2-беренесинде (3) мындай деп бекитилген: «адам (жак) деген каалаган жеке адам же юридикалык жак, же болбосо каалаган жарандыгы жок адам дегенди түшүндүрөт».⁶ Болгариянын мыйзамынын 4-беренесинде мындай деп айтылаи: «(1) Болгария Республикасынын ар бир жараны маалыматка жетүү укугуна ээ, эгер бул мыйзамда бекитилген бардык шарттар жана процедуралар сакталса жана эгер маалымат издөө, алуу жана жайылтуу боюнча атайын тартиптер каралбаса». (2) «Чет өлкөлүк жарандар жана жарандыгы жок адамдар Болгария Республикасында 1-беренедө жазылган укуктарды пайдалана алышат». (3) «Юридикалык жактар да 1-беренедөги

5 «Аскердик жана башка мамлекеттик кызматтын өзгөчөлүгүнө жараша кароо» деген сыяктуу чектөөлөр, сыягы мамлекеттик стандарттарга туура келбейт.

6 № 119/2014 Маалыматка болгон укук жөнүндө мыйзам. Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <https://www.rti-rating.org/wp-content/uploads/Albania.pdf>

көрсөтүлгөн укуктардан пайдалана алышат».⁷ Мындан улам эл аралык укуктарга ылайык, маалыматка болгон укук бардыгына тең колдонула турган адам укугу катары таанылат деп белгилөөгө болот.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамда «маалымат» деген түшүнүктүн атайын бир аныктамасы жок. Маалыматка карата келтирилген жалпы шилтемелер өтө кеңири, мисалы, 3-беренедө (1) «мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын карамагындагы маалымат» деп жалпы айтылат, белгилүү бир аныктамасынын жок болгондугу, бул термин ар ким тарабынан ар кандай чечмелениши мүмкүн дегенди түшүндүрөт. Мисалы, бул түшүнүккө электрондук кат, сүрөт жана/же видео кирээри түшүнүксүз. Так аныктамасы формасына же сакталган каражатына карабай, бардык жазылган маалыматты камтышы керек болот. Мисалы, Афганистандын маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамынын 3-беренесинде (1) маалымат деген түшүнүккө төмөндөгүдөй жөнөкөй эле аныктама берилген: «Бардык түрдөгү документтер, жазылган же катталган маалыматтар, анын ичинде колго жазылган, аудио, видео, үлгү же модель түрүндөгү маалымат».⁸ Антигуа мамлекетинин маалымат эркиндиги жөнүндөгү мыйзамынын 4-беренесинде (1) да ушундай эле аныктама келтирилген: «Бул Мыйзамдын максаттары үчүн жазма (запись) деген формасына, булагына, пайда болгон убагына, же расмий макамына, коомчулук тарабынан же жеке орган тарабынан жаратылганына, купуялуу же купуялуу эместигине карабай бардык жазылып алынган маалымат дегенди түшүндүрөт».⁹ Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамдын 3-беренеси (1) мамлекеттик органдардын «карамагындагы» бардык маалыматтарды камтыйт, бирок иш жүзүндө муну тар чечмелөөнүн айынан айрым учурларда бир топ маселелер келип чыгат.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамда «маалымат» деген термин ал камтыган материалды атоо же түшүндүрүү үчүн колдонулат, бирок кээде «документ» жана «материал» деген терминдер бирдей эле колдонула берет. Бул түшүнүк тагыраак ажыратылып берилсе жакшы болмок, маселен маалымат сураган адам документтерде камтылган же жазылган маалыматты сурай алгандай, мисалы билим берүү министрлигине соңку беш жылда бөлүнгөн акча каражатынын суммасы, же кандайдыр бир конкреттүү жазманы же документти сурап ала тургандай, мисалы белгилүү бир жылга бюджет же жарыяланган отчетту.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамдын 2-беренеси (2) бул мыйзамдын таасир этүү чөйрөсүн аныктайт жана кайсы мамлекеттик органдарга тарай тургандыгын көрсөтөт. Бул жагынан алганда таасир этүү чөйрөсү абдан кенен, ага Конституция жана мыйзам тарабынан тастыкталган ыйгарым укуктар бийликтин мамлекеттик бюджеттен каржыланган же мамлекеттик функцияларды аткарган үч бутагына тең тиешелүү болуп саналат, айрым жерлерде мисалы билим берүү жана саламаттыкты сактоо да атайын белгиленип көрсөтүлгөн. Бул борбордук да, жергиликтүү да өзүн өзү башкаруу органдарына бирдей тиешелүү. Бирок бул туруктуу иштеген органдарды гана камтыйт, кыска мөөнөткө түзүлгөн, маселен өзгөчө кырдаалдарда түзүлгөн органдарга тарабайт. Мындан тышкары бул аныктама коммерциялык эмес уюмдарга тарайт, ошондуктан мамлекеттик ишканаларга тийиштүү эмес.

Сунушталган кеңештер:

- Кийинчерээк маалыматка болгон укуктун конституциялык кепилидигине байланыштуу өзгөртүүлөрдү киргизүү сунушталат, мындай укук берген мыйзамда эрежелерге баш ийбеген бөтөнчө учурларга байланыштуу чектөөлөр өтө минималдык өлчөмдө болушу керек, башкача айтканда мүнөзү жагынан колдонууга ыңгайлуу болушу зарыл.
- Мыйзамда маалыматка болгон укуктан келип чыга турган бир катар жалпы пайдалар баяндалууга тийиш жана мыйзам өз жоболоруна мындай артыкчылыктар болушунча мыкты ишке ашрылгандай чечмелөөлөрдү талап кылышы керек.

7 Мамлекеттик маалыматка жетүү укугу жөнүндө Акт. Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <https://www.rti-rating.org/wp-content/uploads/Bulgaria.pdf>

8 Мамлекеттик маалыматка жетүү укугу жөнүндө Акт. 2018. Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: https://www.rti-rating.org/wp-content/uploads/2020/01/Afghan.RTI_Decree.May18.Amend_Oct19.pdf

9 Маалымат эркиндиги жөнүндө Акт, 2004. Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <https://www.rti-rating.org/wp-content/uploads/Antigua.pdf>

- Мыйзамда бардык адамдар, анын ичинде чет өлкөлүк жаран да маалымат сурап алууга укуктуу экени так жазылышы керек.
- Мыйзамга «маалымат» деген түшүнүктүн так жана кеңири аныктамасын киргизүү зарыл, бул аныктама кандай каражатта жазылганынан көз карандысыз түрдө бардык жазылган маалыматтарды өз ичине камтышы керек.
- Мыйзамда маалымат сурап жаткандар жазмалар боюнча (документтер) да, маалымат тууралуу да суроо-талап жөнөтө алары так көрсөтүлүшү керек.
- Мыйзам бардык мамлекеттик органдарга, анын ичинде убактылуу түзүлгөн органдарда да, ошондой эле мамлекеттик ишканаларга да тарай турганы так жазылышы керек.

Маалыматка жетүү укугу

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
1 Укуктук база (анын ичинде юриспруденция) маалыматка жетүү боюнча фундаменталдык укукту тааныйт.	2	2	33(3), (4) Конституция
2 Ченемдик-укуктук база мамлекеттик органдардын карамагындагы айрым чектөө коюлган маалыматтардан башка бардык маалыматка жетүү укугунун пайдасына белгилүү бир презумпция түзөт.	2	2	3(1)
3 Укуктук база маалыматка болгон укук боюнча мыйзамды кенен чечмелөөнү талап кылган конкреттүү принциптерди камтыйт. Укуктук негиздер маалыматка болгон укуктун артыкчылыктарын баса белгилейт.	2	0	1, 3(2)
БАРДЫГЫ	6	4	

Таасир этүү чөйрөсү

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
4 Ар бир адам (анын ичинде жарандыгы жок адамдар жана юридикалык жактар) маалымат алуу үчүн суроо-талап жөнөтүүгө укуктуу.	2	1	2(1)
5 Жеткиликтүүлүк укугу мамлекеттик органдардын кармагындагы же алардын атынан сакталып турган бардык материалдарга, кандай форматта жазылганына, ким тарабынан жазылганынан көз карандысыз түрдө таркайт.	4	2	
6 Маалымат сурагандар маалыматка да, жазма документтерге да жетүүгө укуктуу (ба. кандайдыр бир маалымат алуу үчүн да же белгилүү бир документ боюнча да суроо-талап жөнөтүүгө укуктуу).	2	1	9(4)

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
7	8	7	2(2), Кепилдиктер жөнүндө мыйзам, б
8	4	4	2(2), Кепилдиктер жөнүндө мыйзам, б
9	4	4	2(2), Кепилдиктер жөнүндө мыйзам, б
10	2	0	2(2), Кепилдиктер жөнүндө мыйзам, б
11	2	2	2(2), Кепилдиктер жөнүндө мыйзам, б
12	2	2	2(2), Кепилдиктер жөнүндө мыйзам, б
БАРДЫГЫ		30	23

2. Маалыматтарды жарыялоо милдети

Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамында маалыматты ачыктоо же жарыялоо милдети жөнүндө кеңири жоболор камтылган. 6-беренесинде маалымат кандай ыкмалардын жардамы менен таркатылышы мүмкүн экени айтылган, анын ичинде расмий веб-сайт же массалык маалымат каражаттары аркылуу, түз кайрылуу же башка каражаттар аркылуу, маселен «социалдык мааниге ээ резолюциялардын» жалпыга жеткиликтүүлүгүн камсыздай турган каражаттардын жардамы менен.

30, 31-беренедө бул мүмкүнчүлүктөр «автоматташтырылган маалымат» системаларына катыштуу кеңейтилген, маселен белгилүү бир маалыматты «ачык маалыматтар» форматында таркатууну камсыз кылуу жолу менен.

16-27-беренелерде күтүлүп жаткан публикацияларга байланыштуу бир катар эрежелер берилген, маселен ага жетүү амалдары, камтылган маалыматтын тиби жана категориясы жана ошондой эле ачык жыйындардын негизги эрежелери.

Мисалы, 20-беренедө жыл сайын жарыяланып турууга тийиш болгон маалыматтардын түрлөрүнүн узун тизмеси келтирилген. Бул тизме жетишээрлик деңгээлде толук болгон менен, анда бюджеттик маалыматтарга катыштуу жалпы эрежелер гана камтылган, маселен бюджеттин аткарылышы жана долбоор үчүн техникалык жардамды каржылоо жөнүндөгү жарыяланууну талап кылган маалыматтар (20 (1) (17) жана (18) беренелер) гана бар. Бюджеттерди, кирешелерди, чыгымдарды жана аудитордук отчетторду жарыялоонун эрежелери кошулса да алда канча пайдалуу болмок.

Иш жүзүндө, сурамжылоого катышкандардын көпчүлүгү белгилегендей, мыйзамда жазылган маалыматтардын бардыгы эле ачыктала бербейт жана көп учурда алар актуалдуу абалда кармалып турбайт, бирок ошол эле убакта айрымдар маалыматтарды ачыктоо активдүүлүгүнө ыраазы экенин белгилешкен же бул ар кандай мамлекеттик органдарда ар түрдүү деңгээлде экенин айтышкан. Сурамжылоонун айрым катышуучулары алардын веб-сайттары бул максаттар үчүн техникалык талаптарга жооп бербейт деп белгилешти. Мындай катышуучулардын бири маалымат колдонуучуларга ыңгайлуу форматта эмес, көбүнчө pdf форматында берилээрин айткан. Башка респонденттер маалыматтар жеткиликтүү болгон менен көп убакта аларды табуу кыйынга тураарын билдиришкен. Ал тургай эксперттер үчүн да бул кыйынга турган, ал эми катардагы жарандар үчүн андан да кыйын экени тушүнүктүү.

20-беренедө келтирилген маалыматтын түрлөрү боюнча тизме канчалык кеңири экенине карабай, келечекте мамлекеттик органдардын бул жааттагы потенциалдарынын өсүшү менен бул тизмени дагы кеңейтуу максатка ылайык келет. Бул үчүн мамлекеттик органдар жарыялап турууга тийиш болгон маалыматтарга жаңы категорияларды кошуу боюнча ыйгарым укуктуу Акыйкатчы сыяктуу борбордук органга берүү пайдалуу болмок. Сурамжылоого катышкандардын айрымдары жарыяланууга тийиш болгон публикациялардын эрежелерин кеңейтүү керектигин белгилешкен.

Сунушталган кеңештер:

- 20-беренедө берилген жарыяланууга тийиш болгон маалыматтардын түрлөрү дагы кеңейтилип, ага кененирээк финансылык маалыматтар кошулушу керек.
- Мамлекеттик органдар жарыялап турууга тийиш болгон маалыматтарга жаңы категорияларды кошуу боюнча ыйгарым укуктуу Акыйкатчы сыяктуу борбордук органга берүү мүмкүнчүлүгүн карап көрүү керек.

Эскертүү: RTI рейтингинде маалыматты жарыялоо милдети бааланган эмес, ошондуктан бул жерде андан үзүндү келтирилген жок.

3. Маалымат алуу үчүн суроо-талап жөнөтүү процедуралары

Кыргызстандын маалыматка жетүү боюнча укуктук базасы RTI рейтингинде маалымат суроо процедуралары категориясы боюнча мүмкүн болгон 30 баллдын ичинен 18 баллга же 60% ээ болгон. Мындай көрсөткүч маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамдын RTI рейтингинде алган жалпы баасы менен дээрлик бирдей, колдонуучулар үчүн жөнөкөй жана ыңгайлуу суроо-талап жөнөтүү процедураларын түзүп берүү жагынан алганда буга жетишүү кайсы бир денгээлде оңой эле, ошондуктан алдыга коюлган негизги максат - бул натыйжаны дагы жакшыртуу болушу керек.

Каралып жаткан биринчи маселеге кайрылса, ба. маалымат суроо процедурасы, бул жердеги биринчи маселе маалымат сурап жаткан адам туурасында кеңири маалымат берүүгө байланыштуу талаптын коюлушу, маселен жеке адамдар маалымат сурап кайрылганда аты-жөнүн, туулган күнүн, жашаган жерин толук билдирүүгө милдеттүү (юридикалык тараптар үчүн да бул тизме кеңири) (9-берене (1)). Мунун эч кандай зарылчылыгы жок, маалымат сураган адам эмне маалымат алгысы келип жатканын так жазып жана кайра байланышуу дарегин берсе эле жетиштүү болот. Бул балким электрондук дареги, же телефон номери да болушу мүмкүн.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамда маалымат сурап алуунун ар түрдүү амалдары камтылган (9-бер. (5) караңыз) жана суроо-талаптарды алуу жана суралган маалыматты берүү үчүн атайын электрондук почта дарегин бөлүп берүү мүмкүнчүлүгү да каралган (31-бер. (1)). Мамлекеттик органдар маалымат берүүгө карата суроо-талаптардын типтүү бланктарынын формаларын иштеп чыгууга милдеттүү (9-бер. (3)), бирок аларды гана пайдалануу милдеттендирилгенби, же жокпу түшүнүксүз. Сурамжылоого катышкан журналисттердин көбү маалымат суроо үчүн өз шаблондорун пайдаланганын жана бул иш жүзүндө чоң көйгөй деле жаратпаганын белгилешкен. Мыйзам ошондой эле мамлекеттик органдарга бул маалыматты эмне үчүн сурап жаткан себебин талап кылууга тыюу салат, жана сурамжылоого катышкандардын көбү мындай учурлар сейрек болгону менен кээде себебин сураган учурлар кездешээрин айтышкан, журналисттер белгилегендей көп учурларда маалымат суроонун себеби айдан-ачык эле көрүнүп турат.

Маалымат сурагандарга жардам көрсөтүү маселелери маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамда анча жакшы иштелип чыккан эмес. 9-беренедө (4) көрсөтүлгөндөй, эгерде суроо-талаптын маңызы тактоону талап кылса, жооп даярдоого жоопкер адам өз демилгеси боюнча байланыш телефону аркылуу өтүнүч ээсинен суроо-талаптын предметин тактоого укуктуу. Байланыш телефону жок болгон учурда жооп даярдоого жоопкер адам суроо-талаптын маңызын өз алдынча тактайт. Бул абдан пайдалуу эреже, бирок маалымат сураган адам менен телефон аркылуу гана байланышпастан, ал калтырган башка байланыш жолдору аркылуу, маселен электрондук дареги же чыныгы дареги боюнча байланышуу мүмкүнчүлүктөрү да каралышы керек.

Мындан тышкары, 33-беренеге (1) ылайык, мамлекеттик органдар мыйзамды колдонуу процедуралары боюнча телефон аркылуу акысыз кыскача маалымдамаларды берүү мүмкүнчүлүгүн уюштурушат. Бул абдан пайдалуу экенин дагы бир жолу кайталай кетели, бирок, бул жаатта андан да кенен мүмкүнчүлүктөрдү түзүү жана зарыл болгон учурларда маалымат сураган адамга жардам көрсөтүү боюнча жалпы милдеттемелерди киргизүү мыкты практика болмок.

Сурамжылоолорго катышкандар иш жүзүндө маалымат тууралуу суроо-талап жөнөтүү оңой экенин белгилешкен. Бирок айрымдар билдиргендей, электрондук дарек аркылуу суроо-талап жөнөтүү мүмкүнчүлүгү да бар, бирок бул натыйжасыз, анткени алар көп учурда жоопсуз калат. Мыйзам эгер мамлекеттик орган суралган маалыматка ээ болбосо, бул суроо-талапты башка маалыматка ээ болгон органга жолдоону талап кылат. Бир катар журналисттер мындай нерсе өтө сейрек болоорун айтышса, алардын бири мындай учурда башка органга өз алдынча кайра кайрылууга аргасыз болгонуна даттанган (абалдан чыгуу үчүн).

Мыйзамдын 11-беренесине (1) ылайык, маалымат берүү жөнүндө ар бир суроо-талап мамлекеттик орган тарабынан ал суроо-талап боюнча өтө кеңири маалыматтарды алуу менен каттоого алынат. Бирок, мыйзамда маалымат сураган адамга квитанция же суроо-талабын тастыктаган документ берилиши керек деп эч бир жерде айтылбайт. Бул маалымат сураган адам үчүн биринчи органга суроо-талап жөнөткөнүн жана качан жөнөткөнүн далилдөө үчүн маанилүү. Иш жүзүндө журналисттердин көбү суроо-талап жолдогонун тастыктаган квитанция дээрлик эч качан албагандарын билдиришкен.

7 (2) жана 14-беренеге ылайык, суроо-талап кандай байланыш каражаты аркылуу жөнөтүлсө, ошондой байланыш каражаты аркылуу жооп жолдонушу керек. Бул учурда эң мыкты амал, маалымат сураган адамга жоопту кандай формада алгысы келгенин көрсөтүү мүмкүнчүлүгүн берүү болуп саналат. Суроо-талаптын электрондук почта аркылуу жөнөтүлгөнү, маалымат сураган адам сөзсүз түрдө эле жоопту электрондук почта аркылуу алгысы келээрин тушүндүрбөйт. Маалымат сураган адам балким документти текшерип же көчүрмөсүн алууну каалашы мүмкүн. Бул сыяктуу каалоолор негизинен аткарылышы керек, эгер маалымат сураган адам каалаган форматта маалымат берүү маалымат камтылган жазмаларга зыян алып келтириши мүмкүн болгон өзгөчө жагдайлар болбосо. 7-беренеге ылайык (3), маалымат бир нече тилде болгон учурларда жооп маалымат сураган адам каалаган тилде жөнөтүүлүгө тийиш. Бул да абдан жакшы көрүнүш.

10-беренеге суроо-талаптарга жооп берүү мөөнөтү каралган, ага ылайык жооп даярдоо эки жумалык мөөнөттө жүзөгө ашырылат. Эгерде эки жумалык мөөнөттө суроо-талапка жооп даярдоо мүмкүн болбосо, кийинкиге жылдыруунун себебин көрсөтүү менен бул тууралуу суроо-талап жиберген адамга билдирилет. Кийинкиге калтыруу эки жумалык мөөнөттөн ашпоого тийиш. Бул суроо-талапты иштеп чыгуу үчүн кыска жана ылайыктуу мөөнөт. Бирок, бул системаны эки жол менен дагы жакшыртууга болот. Биринчиден, суроо-талаптарга «мүмкүн болушунча эрте» жооп берүү талабын киргизүү натыйжалуу болмок, эки жума деген мөөнөт соңку мөөнөт деп түшүнүлүүгө тийиш (маалымат берилиши керек болгон мөөнөт эмес). Экинчиден, суроо-талапка жооп берүү мөөнөтү жылдырылышы мүмкүн болгон жагдайларда анын себептерин көрсөтүү да пайдалуу болмок, мисалы, өтө көп сандаган документтерге суроо-талап жолдонгонун жана көп сандаган документтерди издөө талап кылынаарын, же башка мамлекеттик органдардан же үчүнчү тараптан кеңеш алуу зарылдыгын.

Жооп алуу мөөнөтү сурамжылоого катышкандар тарабынан аныкталган эң чоң көйгөй болуп саналат. Айрым учурларда мыйзам тарабынан бекитилген мөөнөт кечиктирилип жатканы же, ал мөөнөт ушундай узак экени түшүнүксүз бойдон калат (айрыкча убакыт өтө чоң мааниге ээ болгон журналистер үчүн). Ал эми башка катышуучулар жооп алууга болжолдуу түрдө орточо канча убакыт кетээрин белгилешкен, мисалы үч ай, бул албетте мыйзамга такыр туура келбейт. Сурамжылоонун катышуучуларынын бири, суроо-талаптардын 30% үнсүз баш тартууга кабылаарын болжогон (ба. эч кандай жооп болгон эмес). Айрым учурларда жооп суроо-талапты иштетүүгө байланышкан ашыкча бюрократиялык процедуралардын айынан кечиктирилген. Сурамжылоонун катышуучуларынын биринин айтымында, айрым мамлекеттик органдар берилген мөөнөттү жумушчу күн менен гана эсептеп алышкан, бирок мыйзамда эки жума деп каралганы айдан ачык түшүнүктүү.

Төлөм жагынан караганда, маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 13-беренесинде (1) маалымат тууралуу суроо-талап жөнөтүү акысыз экени айтылат. Маалымат берүү жөнүндө 5 беттен ашкан көлөмдөгү маалыматты көчүрмөлөөнү талап кылган суроо-талаптар үчүн тийиштүү көчүрмөлөө кызматына алардын өздүк наркынан ашпаган акы төлөө каралат. Мыйзамда айтылгандай, көчүрмөлөө кызматынын наркынын бирдиктүү преysкуранты жана аларды төлөө шарты өкмөт тарабынан бекитилүүгө тийиш, бирок төлөмдөргө катыштуу жалпы борбордук эрежелер гана бекитилген сыяктанат.¹⁰ Биздеги маалыматка ылайык, бир катар мамлекеттик органдар алар көрсөткөн кызматтарга акы төлөөнүн так преysкурантын кабыл алышкан, бирок айрым учурларда алар ксерокчөчүрмө сыяктуу кызматтарга акы алышпайт.¹¹ 13-беренеге (3) ылайык, мамлекеттик органдар калктын социалдык жактан корголбогон категориясына кирген адамдарды маалымат алгандыгы үчүн акы төлөөдөн бошотуу «укугуна ээ». Маалыматка жетүүнүн кепилдиктери жөнүндө мыйзамдын 7-беренесинде (3), кайрылган адамдын укуктарына жана мыйзамдуу таламдарына тиешелүү суроо-талап боюнча маалымат акысыз берилет деп айтылган, бул да позитивдүү учур экенин белгилеп кетебиз.

Биринчи беш барактын акысыз берилиши жөнүндөгү жобо албетте жакшы көрүнүш, бирок акысыз барактардын санын көбөйтүү, маселен он же жыйырмага чыгаруу натыйжалуу болмок. Бул - мамлекеттик органдар фотокөчүрмө үчүн төлөнчү арзыбаган сумманы чогултуу түйшүгүнөн бошотулат дегенди түшүндүрөт, адатта бул чогулган суммадан кымбатка турат.

10 Мисалы бул токтомду караңыз: Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2000-жылдын 26-октябрындагы № 637 “Мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүү (иштерди) үчүн акы төлөөнүн өлчөмүн аныктоо тартибин бекитүү жөнүндө” токтому. Орус тилинде төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/7735?cl=ru-ru>

11 Мисалы, Юстиция министрлиги кабыл алган төлөм преysкурантын карап көрсөңүз болот. Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://minjust.gov.kg/ky/content/301>

Төлөмдөр жөнүндөгү эрежелер боюнча 13-берене (3) башка жагынан алганда прогрессивдүү деп эсептелет, бирок бир манилүү учур бар – фотокөчүрмө кызматы үчүн төлөм алуу боюнча борбордук эрежелерди кабыл алуу жана башка да маалыматтык кызматтардын, маселен маалымат жүктөлгөн флеш-карталарды сунуштоо сыяктуу кызматтардын жоктугу.

Акырында белгилей кетчү дагы бир нерсе, калктын аялдуу катмарын акы төлөөдөн бошотуу ар бир мамлекеттик органдын каалоосу менен эмес милдеттүү түрдө киргизилиши керек, жана бул эреже фотокөчүрмө үчүн төлөй албагандардын бардыгына таркашы керек.

Сурамжылоого катышкандардын бири да төлөмдөрдү маалыматка болгон укук жаатындагы көйгөй катары белгилеген жок. Бирок, мамлекеттик кызматкерлердин бири, бул маселе боюнча так борбордук эрежелердин жоктугу маселе жаратаарын айтып, бул жаатта ар бир мамлекеттик орган ар кандай аракеттенээрин белгилеген.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамда бул мыйзамдын жоболорунун жардамы менен алынган маалыматты кайра пайдалануу боюнча бир катар эрежелер камтылган. Мисалы, 3-беренесинде (3) жалпысынан маалыматты таркатуу укугу корголгону айтылат. Ал эми 18-1 жана 18-2-беренелери сот актыларын кайра иштетүү укугун коргойт. КРнын электрондук башкаруу жөнүндө мыйзамынын 12-беренесинде (2) мындай деп айтылат:

Интеллектуалдык менчик объекттерине карата өзгөчө укуктар, ошондой эле мыйзамдарда маалыматтын айрым түрлөрүн таркатууга, берүүгө, пайдаланууга же башкача иштетүүгө карата белгиленген чектөөлөр сакталган шартта, жалпыга жеткиликтүү маалыматтарды кайсы болбосун жактар пайдалана алат.¹²

Бул айтылгандардын баары пайдалуу, бирок, алардын бири да маалыматты кайра пайдалануу боюнча толук кандуу режимди камтыбайт. Мындай режим маалымат сурагандарга ал жөнөткөн суроо-талабына ылайык алынган маалыматты белгилүү бир шарттарды сактоо менен, мисалы жогорудагы жободо айтылгандай үчүнчү тараптын интеллектуалдык укуктарын сыйлоо менен өзү каалагандай пайдаланууга жол берет. Электрондук башкаруу жөнүндө мыйзамынын 12-беренеси (2) бул багыттагы жакшы саамалык болуп саналат, бирок мындай режимди орнотуу үчүн дагы көп нерселер жасалышы керек. Көп учурларда маалыматты кайра пайдалануу эрежелери маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзамдарга киргизилип жүрөт, бирок бул өзүнчө да мыйзам боло алат. Ошондой эле, мыйзам көп учурда маалыматты кайра пайдаланууну башкаруу үчүн ачык лицензиялар системасын иштеп чыгууну сунуштайт (ба. бул үчүн кеңири эрежелерди бекитет), балким кандайдыр бир белгиленген убакыт ичинде пайдалануу сыяктуу (мисалы алты ай ичинде).

Сунушталган кеңештер:

- Маалымат тууралуу суроо-талап жөнөтүүдө ал маалыматты кайда жеткирүү боюнча даректи көрсөтүү гана талап кылынат, ал адамдын аты-жөнү, туулган күнү, жашаган жери боюнча маалыматтын зарылдыгы жок.
- Мыйзамда маалымат сураганда суроо-талап жөнөтүү боюнча атайын форманы же шаблонду пайдаланууга милдеттүү эмес экени так жазылышы керек.
- Мамлекеттик органдар маалымат сурагандарга кайсы бир деңгээлде көмөк көрсөтүүлөрү керек, айрым учурда атайын жардамдарды көрсөтүү да зарыл, маселен майып адамдарга же сабатсыз адамдарга.
- Маалымат сурагандарга алар суроо-талапты качан жөнөткөнүн тастыктаган квитанция же башка документ берилиши керек.
- Маалымат сурагандар кандай жол менен суроо-талап жиберсе, ошондой жол менен жооп берүүнүн ордуна, маалымат сурагандар өзүлөрү каалаган форматта маалымат алгылары келип жатканын

12 Кыргыз Республикасынын «Электрондук башкаруу жөнүндө» мыйзамы», 19-июль, 2017, № 127. Орус тилинде төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111634?cl=ru-ru>.

көрсөтүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек, ал эми мамлекеттик органдар маалымат камтылган жазманын коопсуздук эрежелеринин алкагында суралган форматта маалымат берүүгө милдеттүү.

- Мыйзам суроо-талаптарга «болушунча эрте» жооп берүүнү талап кылышы керек, коюлган мөөнөт максималдуу убакыт чени болууга тийиш. Ошондой эле, мамлекеттик органдар качан чектелген мөөнөттү узартууга укуктуу болгон шарттарды да бекитүү зарыл.
- Акысыз берилчү барактардын санын көбөйтүү мүмкүнчүлүгүн карап көрүү керек, мисалы он же жыйырмага чейин жеткирүү жана социалдык аярлуу топко киргендерге жана акы төлөй албагандар үчүн акы төлөөнү алып салуу зарыл. Фотокөчүрмө же маалымат жүктөлгөн флеш-карталар үчүн төлөм жүргүзүүнүн борбордук графиги кабыл алынышы керек.
- Мыйзамга маалыматты кайра пайдалануу укугу боюнча негизги нормалар базасын киргизүү маселесин кароо сунушталат, маселен мамлекеттик органдар тарабынан түзүлгөн же алардын карамагындагы маалыматты ачык түрдө кайра пайдалануунун пайдасына күчтүү презумпция түзүү жолу менен.

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
13	2	2	9(2), Электрондук башкаруу жөнүндө мыйзам, 15(1)
14	2	0	9(1)
15	2	2	7(1), 8,9(3), (5), 15(2), 31(1), Кепилдиктер жөнүндө мыйзам, 5, Буйрук №. 56-р 2020.
16	2	1	9(4), 33(1)
17	2	0	
18	2	1	11

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
19 Суроо-талап жолдонгон мамлекеттик орган суралган маалыматка ээ болбогон учурлар үчүн так жана талапка ылайык процедуралар болушу керек. Аларда төмөнкүлөр камтылышы зарыл, мисалы маалымат сурагандарга суралган маалымат аларда жок экенин сөзсүз түрдө билдирүү, маалымат сурагандарды башка мекемеге жолдоо же алардын суроо-талаптарын ал маалыматка ээ болгон мамлекеттик органга өткөрүп берүү милдеттери.	2	2	12(1), (2)
20 Мамлекеттик органдар маалымат сураган тараптын маалыматка кантип ээ болууга байланыштуу каалоолорун эске алууга милдеттүү, так жана белгилүү гана чектөөлөрдү сактоо менен (мисалы, жазмалардын бүтүндүгүн коргоо).	2	0	7(2), (3), 14
21 Мамлекеттик органдар суроо-талаптарга болушунча эрте жооп берүүгө милдеттүү.	2	0	
22 Суроо-талапка жооп берүүнүн так жана максатка ылайыктуу мөөнөтү бар (20 жумуш күнү же андан аз), бул суроо-талапты канагаттандыруу амалынан көз каранды эмес (анын ичинде мисалы публикация аркылуу).	2	2	10(1), (2), (3)
23 Суроо-талапка жооп берүү мөөнөтүн жылдырууга так чектөөлөр коюлган (20 жумушчу күндөн ашык эмес), бул учурда маалымат сураган адамдарга мөөнөттү жылдыруунун себеби туурасында маалымат берилиши керек.	2	2	10(4)
24 Маалымат тууралуу суроо-талап жөнөтүү акысыз.	2	2	13
25 Маалыматка ээ болуу үчүн акы төлөөнүн так эрежелери бар жана алар ар бир мамлекеттик орган тарабынан өз алдынча аныкталбастан, борбордук эрежелер менен бектилиши керек. Бул жерде төмөнкүдөй талаптар бар: суроо-талаптар үчүн тийиштүү көчүрмөлөө кызматына жана маалыматты жөнөтүүгө алардын өздүк наркынан ашпаган акы төлөө каралган (документтерди жана электрондук көчүрмөлөрдү текшерүү акысыз болгондой болушу керек) жана белгилүү бир өлчөмдөгү барактар (20 барактан кем эмес) акысыз берилүүгө тийиш.	2	1	13(3), Кепилдиктер жөнүндө мыйзам, 7, Мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдүн стандарттары жана төлөм жүргүзүү тартиптерин аныктоо
26 Акча төлөй албагандарга жеңилдиктер каралашы керек.	2	1	13(3)
27 Мамлекеттик органдардан алынган маалыматта кайра пайдаланууга чектөөлөр жана жоопкерчиликтер жок, эгер үчүнчү бир жак (мамлекеттик орган эмес) бул маалыматка мыйзам тарабынан корголгон автордук укукка ээ болбогон учурларда.	2	1	13(3), 18-1(1), 18-2, Электрондук башкаруу жөнүндө мыйзам, 12(2)
БАРДЫГЫ	30	17	

4. Эрежеге баш ийбеген бөтөнчө учурлар жана баш тартуулар

Маалыматка болгон укук жаатындагы укуктук база, эрежеге баш ийбеген бөтөнчө учурларга карата алганда өтө жакшы эмес баага ээ, RTI рейтингинде мүмкүн болчу 30 баллдан 12 баллга гана ээ болгон же 40%га барабар, бул RTI рейтингиндеги экинчи алсыз тарап болуп бөтөнчө учурлар эсептелээринен кабар берет. Бөтөнчө учурлар режими дайыма татаал маселе, анткени мыйзамдуу купуя маалыматтарды коргоо керек, бирок, мындай бөтөнчө учурларга байланыштуу чектөөлөр көп боло турган болсо, маалыматка болгон укук мыйзамынын мааниси жоголот, ошондуктан бөтөнчө учурлар режими ачыкталууга тийиш болгон маалымат менен купуя катары калчу маалыматтын ортосуна чек коет.

Эл аралык укуктарга ылайык, бул жерде үч шартты сактоо аркылуу же бөтөнчө учурларга карата үч бөлүктүү тестти пайдалануу менен тең салмактуулукту сактоого болот. Биринчиден, бөтөнчө учурлар эл аралык мыйзамдарга ылайык корголууга тиешелүү болгон кызыкчылыктарды гана коргошу керек. Көпчүлүк мыйзамдарда булар бири-бирине окшош, анткени корголууга муктаж болгон кызыкчылыктардын түрлөрү бир өлкөнүкү экинчи бир өлкөнүкүнөн чынында көп деле айырмаланбайт. Экинчиден, маалыматты ачыктоо коргоого алынган кызыкчылыктардын бирине зыян келтирүү коркунучу бар учурларда гана маалымат жашырылууга тийиш (бул зыянды текшерүү же зыяндык тест деп аталат), ал эми маалымат конкреттүү бир кызыкчылыкка «байланыштуу» болгон учурларда эмес. Үчүнчүдөн, маалыматты ачыктоо коргоого алынган кызыкчылыктардын бирине зыян келтириши мүмкүн болгон учурларда да, ал маалымат дайыма ачыкталышы керек, эгер маалыматты ачыктоодон келген пайда кызыкчылыктарга келтирилген зыяндан жогору болсо, маселен коррупция менен күрөшүүгө байланыштуу (коомдук кызыкчылыктардын артыкчылыгы).

Бул жааттагы эң мыкты практика бул - маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзам коомдук кызыкчылыктарды коргоо шартын сактоо менен, бардык мыйзамдуу кызыкчылыктарды аларга зыян келтириши мүмкүн болгон күндө да купуя маалыматтарды ачыктоо аркылуу коргойт. Андан соң, маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзам менен башка мыйзамдардын маалыматтын купуялуулугу жөнүндөгү жоболору карама-каршы келе турган болсо, маселен купуялуулук жөнүндөгү ал жобо маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзамдын алкагынан чыга турган болсо - анын кызыкчылыгын маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзам коргоор-коргобосуна карабай, зыянды текшерүү же болбосо коомдук кызыкчылыктардын артыкчылыгына - маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзам бул жобону жокко чыгарат. Мындай амалда башка мыйзамдар же жоболор маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзам тааныган кызыкчылыктарга гана тактоо киргизе алат, мисалы аларды кененирээк аныктоо жолу менен, бирок аларды кеңейте албайт.

Мындай мамиле өтө маанилүү, анткени башка мыйзамдардагы купуялуулук жөнүндөгү жоболор көп учурларда маалыматка жетүү укугуна байланыштуу бөтөнчө учурларды тескеген негизги стандарттарды сактабайт. Мунун көп себептери болушу мүмкүн. Балким алар көп убакыт мурда ачыктык принциби азыркыдай өнүгө электе иштелип чыгышы мүмкүн. Алар башка маселелерге багыт алгандыктан, мыйзамдуу кызыкчылыктарды коргоо менен ачыктык принцибинин ортосундагы тең салмактуулукка көп басым жасалбашы мүмкүн. Кандай себеп болгон күндө да, маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзамдын артыкчылыгын таануу менен ал мыйзамдарга байланышкан бардык маселелер дароо чечилет (албетте, маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзамда кандай тиешелүү стандарттар камтылса, ошого жараша деңгээлде).

Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамда бул принцип иштебейт. Тескерисинче, 2-беренесинде (3) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык чектөө коюлган маалыматтарды берүү менен байланышкан мамилелерге бул мыйзамдын күчү тарабайт деп жазылган. Жана бул эреже 5-беренедө (2) дагы кеңейтилген, ага ылайык бир катар конкреттүү купуялуулук жөнүндөгү мыйзамдарга жана купуялуулук жалпы негизде каралган мыйзамдарга шилтеме кылуу менен маалыматка жетүү чектелген.

Маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзам башка мыйзамдар алдында артыкчылыкка ээ болушу керек деген жалпы эрежеден тышкары, маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзамга киргизилген же башка мыйзамдар аркылуу кошулган бир катар бөтөнчө учурлар бар, алар эл аралык мыйзамдарга ылайык мыйзамдуу деп табылган эмес. Алардын тизмеси төмөндө келтирилди. Башка бөтөнчө учурларда болсо зыянды текшерүү эске алынган эмес, алардын тизмеси да төмөндө берилди. Төмөндө эл аралык стандарттарга жооп бербеген бөтөнчө учурлардын тизмеси:

- 2-беренеге (3) ылайык, маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзам төмөнкү учурларга жайылтылбайт: «үшул Мыйзамды бузууга байланыштуу берилүүчү даттанууларды кошпогондо, жарандар мамлекеттик органдарга жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына сунуштар, арыздар жана даттануулар менен кайрылганда келип чыгуучу мамилелерге». Бул мыйзамдуу эмес. Биринчиден, бир дагы маалымат бул мыйзамдын таасир этүү чөйрөсүнөн таптакыр чыгарылып салбашы керек. Мыйзамдуу жагын карай турган болсок, ал маалымат жөнөтүлгөн суроо-талаптын негизинде маалымат сурагандарга берүү алкагынан бошотулууга тийиш. Маалыматты мыйзамдын таасир этүү чөйрөсүнөн толук чыгарып салуу башкасын айтпаганда да, коомдук кайрылууларды чектөөгө алып келиши мүмкүн. Экинчиден, маалыматтын бул категориясы купуялуулукка ээ эмес болушу мүмкүн. Белгилүү бир жеке же коммерциялык маалымат арызга кирип калгандыктан гана ал бөтөнчө учурларга кирип калышы ыктымал. Бирок эл аралык мыйзамдарга ылайык сунуштар, арыздар, даттануулар өз турушу менен купуялуу маалыматтардын категориясы катары таанылбайт.
- 2-беренеге (3) ошондой эле маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзам «мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын башка мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын карамагында турган маалыматтарга жетүүсүнө байланышкан мамилелерге» таркабайт деп белгиленген. Бул жерде да кайра эле мыйзамдын таасир этүү чөйрөсүнөн таптакыр чыгарып салуу максатка ылайыксыз. Мындан тышкары бул категориядагы маалыматтар эл аралык мыйзамдар боюнча бөтөнчө учурларга кирчү маалымат катары таанылбайт. Эгер бир мамлекеттик орган башка бир мамлекеттик орган берген маалыматка ээ болсо, ал бул маалымат боюнча бардык суроо-талапты канагаттандырууга милдеттүү, зарыл болгон учурларда ал маалыматты берген мамлекеттик орган менен кеп-кеңеш жүргүзө алат. Эч болбогондо ал суроо-талапты башка мамлекеттик органга жолдошу керек. Албетте, эгер мамлекеттик орган суралган маалыматка ээ болбосо, 12-берененин талаптарына ылайык, ал суроо-талапты башка мамлекеттик органга жолдошу керек же маалымат сураган адамга андай маалыматы жок экенин маалымдоого тийиш.
- Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 5-беренесинде (1) (3) «башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо» максатында маалыматка жетүүгө чектөө коюлган. Бул чектөөлөр максатка ылайыктуудай эле сезилет, бирок бул чынында мамлекеттик органдарга маалымат берүүдөн баш тартуу боюнча кеңири укук бериши мүмкүн. Анткени, укук жана эркиндик категориясы чынында абдан кенен алкакка ээ жана көп учурда маалыматты ачыктоо кандай болбосун ал укуктарга таасир этиши мүмкүн деген ар түрдүү аргументтерди келтирүүгө болот. Ошондой эле буга эч кандай муктаждык жок. Ага далил катары айта кетсек, дээрлик 130 өлкөнүн маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзамдарында бул жаатта кеңири бөтөнчө учурлар же чектөөлөр каралган эмес.
- “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сырларын коргоо жөнүндөгү” КР мыйзамдын 1-беренесинде¹³ “мамлекеттик сыр» деген аныктамага башкалар менен катар төмөнкүлөр киргизилген: «алып жүрүүчүлөрдүн кайсы болбосун түрлөрүндө сакталуучу жана которуштурулуучу, Кыргыз Республикасынын коргонуу жөндөмдүүлүгүнө, коопсуздугуна, экономикалык, илимий-техникалык жана саясий кызыкчылыктарына тиешеси бар, мамлекеттин контролунда болуучу жана үшул Мыйзамга жана Кыргыз Республикасынын башка мыйзамдарына ылайык иштелип чыккан атайын тизмектер жана эрежелер менен чек коюлуучу маалыматтар». Булар эл аралык мыйзамдарга ылайык купуя маалымат катары корголууга тийиш болгон мыйзамдуу кызыкчылыктар катары таанылбайт. Алар башка конкреттүү спецификалык кызыкчылыктар менен байланышкан жерде, маселен мамлекеттик ишкананын атаандаштык позициясы, коомдук тартип же улуттук коопсуздук маселеси, бул учурда ошол башка кызыкчылык коргоо кепилдигин бериши мүмкүн. Бирок 1-беренеге жазылгандай ал кызыкчылыктар эл аралык мыйзамдарга ылайык купуялуулукка таянбашы керек.

Төмөндө келтирилген бир катар бөтөнчө учурлар да зыянды текшерүү элементин камтыбайт:

- Улуттук Банк жөнүндөгү мыйзамдын¹⁴ 129-беренесинде «банктык сыр» деген түшүнүккө төмөнкүдөй аныктама берилет: «кардар тарабынан банкка берилген, же болбосо банк тарабынан түзүлгөн, же болбосо, банк менен кардардын өз ара мамилелерине байланыштуу башкача түрдө келип чыккан бардык маалыматтар». Бул эреже

13 «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сырларын коргоо жөнүндө» КР мыйзамы, 15-декабрь, 2017, №210(15). Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111719/10?cl=ky-kg&mode=tekst>

14 Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, банктар жана банк иштери жөнүндө» КР мыйзамы, 16-декабрь 2016, №206. Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111486/70?cl=ky-kg&mode=tekst>

эч кандай зыянды текшерүүнү же зыяндан корголууга тийиш болгон эч бир кызыкчылыктарды камтыбайт. Тескерисинче, ал маалыматтардын категориясын аныктайт. Айрым банктык маалыматтар приваттык мүнөзүнө байланыштуу купуя болушу мүмкүн жана бул жобо аны мыйзамдаштыруу үчүн чектелген болсо,

- Бул эрежеде эч кандай зыянды текшерүү тести камтылган эмес, анысы аз келгенсип, зыяндан корголчу кызыкчылыктарды да камтыган эмес. Тескерисинче, ал маалыматтын бир категориясын аныктайт. Айрым банк маалыматтары купуялуулугу боюнча жашыруун болушу мүмкүн, эгер бул жобо чектелген болсо, ал мыйзамдуу болушу мүмкүн, бирок бул анын алкагынан алда канча чыгып кетип жатат. Кандай болбосун, маалыматка болгон укук мыйзамдарынын көпчүлүгү банк сыры жөнүндөгү белгилүү бир эрежеге шилтеме кылбайт, анткени ал купуялуулукка карата канчалык деңгээлде колдонулса ошончолук даражада автоматтык түрдө таркайт.
- Мамлекеттик сырлар жөнүндө мыйзамдын¹⁵ 1-беренеси «мамлекеттик сыр» деген түшүнүккө мындайча аныктама берет: «алып жүрүүчүлөрдүн кайсы болбосун түрлөрүндө сакталуучу жана которуштурулуучу, Кыргыз Республикасынын коргонуу жөндөмдүүлүгүнө, коопсуздугуна... тиешеси бар, мамлекеттин контролунда болуучу жана ушул Мыйзамга жана Кыргыз Республикасынын башка мыйзамдарына ылайык иштелип чыккан атайын тизмектер жана эрежелер менен чек коюлуучу маалыматтар». Бул коргонуу жана коопсуздук жагынан алганда мыйзамдуу, бирок бул жободо зыяндуулук тести камтылган эмес, тескерисинче, ал коргонуу менен коопсуздукка тиешеси бар бардык маалыматтарга карата колдонулуп жатат.
- Жеке мүнөздөгү маалыматтар жөнүндөгү мыйзамдын¹⁶ 3-беренеси «жеке мүнөздөгү маалымат» деген түшүнүккө мындайча аныктама берет: «конкреттүү адам жөнүндө материалдык сактоочулар жазылган маалымат, ал конкреттүү адам менен окшоштурулат же окшоштурулушу мүмкүн, ушул адамды түз же кыйыр идентификациялоого мүмкүндүк берет». Бул маалымат өз кезегинде, маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 5-беренесине (2)(2) ылайык купуя маалыматка айланат. Бул жерде маселе мында, жеке маалымат менен приваттык маалымат экөө бир түшүнүк эмес. Мисалы, телефон номер же электрондук дарек жеке маалымат болуп саналат, бирок бул приваттык маалымат эмес. Ошондуктан кеңири алкактагы жеке маалыматтардын категориясын эмес, приваттык маалыматтарды чектөөлөрдөн бошотуу максатка ылайык болот.
- Оперативдүү-иликтөө ишмердүүлүгү жөнүндө мыйзамдын¹⁷ 15-беренесинде, башкалар менен катар, «оперативдүү-иликтөө иш чараларын жүргүзүүнү уюштуруу жана тактикасы» жөнүндөгү маалыматтар мамлекеттик сыр болуп эсептелет. Айрым учурларда мындай маалыматтарды ачыктоо иликтөө иштеринин жүрүшүнө зыян келтириши мүмкүн, бирок бардык эле учурларда эмес. Мындай чектөө зыяндык тесттен өткөрүлгөн эмес жана ошондуктан жогорудагы маалыматтар категориясы менен чектелбейт.
- Жазык-процесстик кодекстин 160-беренесине (1) ылайык,¹⁸ «жазык иштери боюнча сотко чейинки өндүрүштүн жүрүшүндө алынган маалыматтар ачыкка чыгарылбайт». Буга чейинки жобо сыяктуу эле бул жерде да ачыкталып кетсе сотко чейинки өндүрүштүн жүрүшүнө зыяны тие турган белгилүү бир маалыматка карата зыяндык тест жок, анын ордуна ал маалыматтардын ачыкталышынан улам келип чыга турган же келип чыкпай турган кесепеттерден көз карандысыз түрдө бүт маалыматты камтып жатат.

Жогоруда берилген эки тизме буга чейин белгиленип кеткен биринчи эки шарттын аткарылышына көз салат, тактап айтканда, чектөө берилген бөтөнчө учурлар мыйзамдуубу жана маалыматтын ачыкталышы зыян келтире турган учурлар менен гана чектелеби же жокпу. Тилекке каршы, Кыргызстандын маалыматка болгон укук боюнча укуктук базасында үчүнчү шартка, же коомдук кызыкчылыктардын артыкчылыгына байланыштуу өтө чектелген шилтемелер камтылган.

15 Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сырларын коргоо жөнүндө» КР мыйзамы, 13.

16 «Жеке мүнөздөгү маалымат жөнүндө» КР мыйзамы 14-апрель 2008, №58. Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202269/20?cl=ky-kq&mode=teks>

17 «Оперативдүү-иликтөө ишмердүүлүгү жөнүндө» КР мыйзамы, 16-октябрь, 1998 № 131. Орус тилинде төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/138>

18 Кыргыз Республикасынын жазык-процесстик кодекси, 2-февраль, 2017, № 20. Орус тилинде төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111530/25?cl=ky-kq&mode=tekst>

Бул шарттын талабына ылайык, мыйзамдуу кызыкчылыктарга зыян келүү коркунучу бар учурда да ал маалымат ачыкталууга тийиш, эгер аны ачыктоодон келген пайда келтирилген зыяндан артык боло турган болсо. Мисалы, бул маалыматтын ачыкталышы коррупциянын бетин ачып, отчеттуулукка өбөлгө түзсө, адам укуктарына байланыштуу көйгөйлөрдү аныктаса ж.б. Ошентип, коомдук кызыкчылыктардын артыкчылыгына байланыштуу шарт маалыматтык коопсуздуктун маанилүү баалуулуктарынын бири болуп саналат, анткени ал коомдук мааниге ээ болгон маалыматтарды жарыялоону камсыздайт.

Маселен, мамлекеттик сыр жөнүндө мыйзамдын 11-беренесинде жана электрондук башкаруу жөнүндө мыйзамдын¹⁹ 13-беренесинде (5) сыр катары таанылбай турган маалыматтардын тизмеси берилген. Жалпысынан алганда бул коомдук мааниге ээ маалыматтар. Мисалы, мамлекеттик сыр жөнүндө мыйзамдын 11-беренесинде бул маалыматтарга башкалар менен катар эле табигый кырсыктар жана өзгөчө окуялар, айлана-чөйрө жана мыйзам бузуулар жөнүндө маалыматтар киргизилген, электрондук башкаруу жөнүндө мыйзамынын 13-беренесинде (5) да ушундай эле маанидеги жобо келтирилген.

Сурамжылоого катышкандардын дээрлик бардыгы, анын ичинде мамлекеттик кызматкерлер да, бөтөнчө учурлар режими чоң маселе экенин белгилешкен. Мындай кеңири тараган даттанууларда негизинен бөтөнчө учурларды колдонуу чөйрөсүн түшүнүү кыйын экени айтылат, бир нече катышуучу жеке маалыматтардын алкагына байланыштуу тактык жок экенине өзгөчө басым жасады. Катышуучулардын бири ачык булактарда кеңири жеткиликтүү болгон жеке маалыматтар боюнча суроо-талап да четке кагылганын билдирди. Бир нече респонденттердин айтымында, мамлекеттик кызматкерлер өз укуктарынан кыянат пайдалануу менен айдан ачык маалыматты деле «мамлекеттик сыр» деп билдирген учурлар болгон. Дагы бир нече респонденттер суроо-талапты четке кагууга негиз жок болгон учурларда деле ал четке кагылганын билдиришкен. Экинчи жагынан, сурамжылоого катышкандар жалпысынан «мамлекеттик сыр» деген анча деле чоң көйгөй жаратпастыгын, маселе «расмий сыр» дегенде экенин белгилешкен. Ал тургай журналисттердин биринин айтымында, мурда берилген маалымат массалык маалымат каражаттарында репортаж үнүн пайдаланылгандан кийин кайра ага чектөө коюп коюшкан. Эки респонденттин айтымында, чиновниктер суроо-талапты четке кагуунун укуктук негизин түшүндүрүүдөн баш тартышкан, ошондуктан алар мунун канчалык негиздүү экенин түшүнө алышкан эмес, бирок маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 15-беренесинде (3) так жазылган, маалымат сураган тарапка маалымат берүүдөн баш тартууга негиз болгон мыйзам ченемдерине конкреттүү шилтемелер көрсөтүлүшү керек.

Айрым респонденттер толук эмес маалымат берүү да чоң көйгөйлөрдөн экенин билдиришкен. Бул жерде бөтөнчө учурлар жөнүндө сөз болуп жаткан жок, бирок бул ага байланыштуу маселе. Маалыматтын редакциясы жана ал кандай түрдө болушу керектиги жөнүндө маселе да респонденттер арасында көйгөй катары көтөрүлдү.

Бөтөнчө учурларга карата жалпы үч шарттан тышкары, маалыматка болгон укук боюнча укуктук базада ошондой эле бөтөнчө учурлардын катаал режиминин башка элементтери да жок. Мисалы, бул багыттагы мыкты практика улуттук коопсуздук жана коомдук тартип сыяктуу коомдук кызыкчылыктарды коргой турган бөтөнчө учурлардын узактыгына жалпы чектөөлөрдү бекитүү болуп саналат. Көптөгөн өлкөлөрдө мындай чектөөлөр 20 же 30 жылга коюлган жана азыркы коомдо маалымат өтө кыймылдуу болуп баратканына байланыштуу мындай чектөөлөр барган сайын кыскаруу тенденциясына ээ. Мындай чектөөлөр маалыматтын сезимталдыгы өтө тез эле басаңдай турганын далилдеген факт болуп саналат, ошондуктан аны узак убакытка жашыруун сыр катары кармоонун зарылчылыгы жок. Айрым өлкөлөрдө маалымат чындап купуя сакталышы талап кылынган мөөнөт бүткөндөн кийинки купуялуулуктун сакталышына байланыштуу процедуралар мыйзам менен бекитилген. Маселен бул министр тарабынан жалпы мөөнөттү узартуу боюнча справка берүүгө байланыштуу болушу мүмкүн жана ал да дайыма текшерүүнү талап кылат.

Укуктук режимде ошондой эле, үчүнчү тарап берген купуя маалымат суралып жаткан учурда алар менен кеңешүү системасы каралган эмес. Бул абдан маанилүү, анткени ал тараптар балким ал маалымат купуялуулук маанисин жоготкон болсо аны ачыктоого өз макулдугун бериши мүмкүн, же маалыматты купуя сактоого карата өз жүйөлөрүн келтиришет. Мамлекеттик орган бул себептерди маалыматтын купуялуулугун баалоо үчүн эске алууга тийиш, бирок ал бул себептерди маалыматты ачыктоого карата veto деп кабыл албашы керек. Негизи бул объективдүү стандарттардын жана бул маселени тескеген укуктук нормалардын негизинде чечилиши керек.

¹⁹ 13 жана 12 эскертмелер (тиешелүү тартипте).

Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 4-беренесинде (4) документтин бир бөлүгү гана купуялуулукка ээ болгон учурларда, башка бөлүктөрүн ачыктоого жол берилет. Мындай жоболор абдан пайдалуу, анткени көп учурда купуялуулук документтин кайсы бир бөлүгүнө гана тиешелүү болот жана ушул себептен бүт документти купуя кармоого зарылчылык жок. Бирок, биздеги маалыматтарга ылайык, бул жобо иш жүзүндө талаптагыдай иштебейт, анткени аны кантип колдонуу боюнча так түшүнүктөр жок.

Сунушталган кеңештер:

- Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамда купуялыгы корголгон мыйзамдуу кызыкчылыктардын толук тизмеси камтылышы керек, ошондой эле, зыянды текшерүү жана коомдук кызыкчылыктардын артыкчылыгына карата талаптардын да болушу зарыл, андан соң, бул мыйзам кандайдыр бир карама-каршылык жаралган учурларда башка мыйзамдардын купуялуулук жөнүндөгү жоболоруна катыштуу өз артыкчылыгын аныктайт (б.а. ал жоболор канчалык деңгээлде бул кызыкчылыктардан тыш иш алып барганына жараша же зыяндык тесттин жана коомдук кызыкчылыктардын камтылышына жараша).
- Чектөө коюлган бөтөнчө учурлар чындап купуялуулукка ээ болгон гана конкреттүү кызыкчылыктар менен өтө тыкат чектелиши керек; жогоруда саналып өткөн маселе жараткан бөтөнчө учурлар жокко чыгарылышы керек же көлөмү жагынан кыскартылышы керек.
- Чектөө коюлган бардык бөтөнчө учурлар зыяндуулугуна жараша текшерилиши керек.
- Мамлекеттик сыр жана электрондук башкаруу жөнүндө мыйзамдарда камтылган коомдук кызыкчылыктарга катыштуу чектөөлөр жалпы мүнөзгө ээ болушу керек жана бул маалыматка жетүү укугуна катыштуу бардык бөтөнчө учурларга карата колдонулушу керек.
- Коомдук кызыкчылыктарды коргой турган бардык бөтөнчө учурлардын жалпы мөөнөтү мыйзамда жазылышы керек.
- Үчүнчү тараптын купуялык негизде өзү берген маалыматка карата түшкөн суроо-талап боюнча консультация өткөрүү укугу мыйзамга киргизилиши керек, бул андай маалыматты берүүгө үчүнчү тараптын макулдугун алууга же мамлекеттик кызматкерлерге ал маалыматты ачыктоо керектигин баалоодо негиз болуп бере турган маалыматты эмне үчүн ачыктабоо керектигинин себебин түшүндүрүүгө жол берет.
- Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамдын 4-беренесине (4) аны түшүнүктүрөөк кылгандай өзгөртүү киргизүү мүмкүнчүлүгүн карап чыгуу керек, же ага баш ийген укуктук документ кабыл алынып, анда бул жобону кантип колдонуу керектиги так жазылышы керек.

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
28 Маалыматка жетүү укугу жөнүндөгү мыйзамдын стандарттары карама-каршылык жаралган бардык учурларда башка мыйзамдык актылардагы маалыматты ачыктоого карата салынган тыюу салууларды жокко чыгарат.	4	0	2(3), 5(2), Кепилдиктер жөнүндө мыйзам, 8, 9

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
<p>29 Маалыматка жетүү укугундагы бөтөнчө учурлар эл аралык стандарттарга шайкеш келет. Жол бериле турган бөтөнчө учурлар: улуттук коопсуздук, эл аралык карым-катнаш, коомдун саламаттыгы жана коопсуздугу, мыйзам бузууларды алдын алуу, иликтөө жана соттук териштирүү, приваттык, мыйзамдуу коммерциялык же башка экономикалык кызыкчылыктар, экономиканы башкаруу, акыйкат адилеттик жана адвокаттардын привилегиясы, айлана-чөйрөнү коргоо, мыйзамдуу саясат калыптандыруу жана мамлекеттик органдардын башка иш аракеттери. Ошондой эле маалымат сурагандарга жалпыга жеткиликтүү болуп калган маалыматты берүүгө жол берилет, мисалы онлайн түрүндө же басылма түрүндө жарыяланган маалыматты.</p>	10	6	2(3), 5, 18-2, Мамлекеттик сырлар, 1
<p>30 Зыяндуулукка карата тест бардык бөтөнчө учурларга карата өткөрүлөт, ошондуктан эгер маалыматты ачыктоо корголгон кызыкчылыкка олуттуу зыян келтириши мүмкүн болгон учурларда гана аны өткөрүүдөн баш тартылышы мүмкүн.</p>	4	0	Улуттук Банк, 129, Мамлекеттик сырлар, 1, Жеке маалыматтар, 3, Оперативдик-иликтөө ишмердүүлүгү, 15, Кылмыш-жаза кодекси, 160
<p>31 Коомдук кызыкчылыктардын артыкчылыгы милдеттүү мүнөзгө ээ, ошондуктан маалыматты ачыктоо корголгон кызыкчылыктарга зыян келтириши мүмкүн болсо да, эгер бул жалпы коомдук кызыкчылыктарга жооп бере турган болсо, бул учурда маалымат ачыкталууга тийиш. Бир катар «катаал» артыкчылыктар бар (абсолюттук түрдө колдонулат), маселен адам укугу, коррупция, адамзатка каршы кылмыштар жөнүндөгү маалыматтарга карата.</p>	4	0	
<p>32 Бөтөнчө учурларга байланыштуу чектөөлөр колдонулбай калгандан кийин маалымат жарыяланышы керек (мисалы, тендер өткөрүү жөнүндө чечими кабыл алынгандан кийин). Мыйзамда коомдук кызыкчылыктарды коргоо үчүн чектөөлөр киргизилген бөтөнчө учурлар 20 жылдан ашкан маалыматтарга карата таркабайт деген пункт киргизилген.</p>	2	0	
<p>33 Үчүнчү тарап берген маалымат тууралуу суроо-талап түшкөн учурларда үчүнчү тарап менен кеп-кеңеш өткөрүүнүн так жана талапка ылайык процедуралары аныкталган. Мамлекеттик органдар бул маалымат тууралуу түшкөн суроо-талапты кароодо үчүнчү тараптын бардык каршы пикирлерин эске алууга милдеттүү, бирок үчүнчү тарап ал маалыматты ачыктоого veto коё албайт.</p>	2	0	
<p>34 Бөлүп кароо тууралуу эскертме келтирилген, ошондуктан бөтөнчө учурлар маалыматтын бир бөлүгүнө гана тиешелүү болсо, калган бөлүгү ачыкталышы керек.</p>	2	2	4(4)

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
35 Мамлекеттик органдар маалымат берүүдөн баш тартканда: а) баш тартуунун так укуктук негиздерин жана себептерин түшүндүрүүгө жана б) маалымат сураган адамга даттануу процедураларын маалымдоого милдеттүү.	2	2	4(3), 15(3)
БАРДЫГЫ	30	10	

5. Даттануу жол-жоболору

Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзам бул категорияда салыштырмалуу жакшы жыйынтыктарга ээ, мүмкүн болчу 30 баллдан 21 балл алган, ба. 70% барабар. Бул мыкты баага ээ болгон экинчи категория болуп саналат. Бирок ошол эле учурда даттануулар системасын дагы алдан канча жакшыртууга болот.

Бул багытта эң мыкты практика даттанууну үч деңгээлде ишке ашырууну камсыз кылуу болуп саналат, адатка ылайык суроо-талапты четке каккан мамлекеттик органдын ичинде, сырткары турган көз карандысыз административдик органда жана ана сотто. Кыргызстандын маалыматка болгон укук жаатындагы укуктук базасында формалдуу түрдө даттануунун бул үч деңгээли тең кааралган. Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 35-беренесине ылайык, «Административдик жол-жоболор жөнүндө» мыйзамда²⁰ каралган тартипте даттанууга болот. Бул даттануунун биринчи деңгээли, ба. ички даттануу, ал суроо-талап биринчи келип түшкөн органга кайтарылат же андан жогору турган мамлекеттик органга жолдонот. Административдик жол-жоболор жөнүндө мыйзамда ички даттануулар кандай ишке ашырылышы керектиги туурасында бир катар деталдар менен процедуралар камтылган.

Ошондой эле даттануунун үчүнчү деңгээли болгон сотко кайрылуу укугу да бар. Бул маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамда каралган эмес, бирок соттордун ишмердүүлүгүн тескеген жалпы мыйзамдарда бар. Сотко даттануу ички даттануу жүзөгө ашырылгандан кийин гана берилиши керек (маалыматка болгон укук жөнүндө мыйзамдагыдай эле).

Ал эми даттануунун экинчи деңгээли болгон көз карандысыз административдик органга даттануу баарынан маанилүү болуп саналат. Чындыгында, административдик көзөмөл жүргүзө турган натыйжалуу органдын болушу иш жүзүндө маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзамдын ийгиликтүү же ийгиликсиз болушун айырмалаган бирден-бир фактор болуп саналат. Башкача айтканда, натыйжалуу деп эсептелген маалыматка болгон укук режимдеринин дээрлик бардыгы буга күчтүү жана көз карандысыз көзөмөлдөөчү органдын аркасында жеткен. Мунун даттануу маселелеринен тартып көп себептери бар. Маалымат сурап кайрылгандардын басымдуу бөлүгүнүн ишти сотко берүүгө акчасы да, убактысы да жок, ошондуктан административдик көзөмөл органы алар үчүн даттануусун көз карандысыз түрдө карап бере турган бирден-бир жол болуп саналат. Мындан тышкары, көп учурларда мындай органдар бир гана даттанууларды карабастан, алда канча кеңири укуктарга ээ болот, маселен бир катар илгерилетүүчү ролдорду аткарышат.

Кыргызстанда даттануунун көз карандысыз административдик деңгээлин ишке ашыра турган орган катары Акыйкатчы жөнүндө мыйзам²¹ менен бекитилген Акыйкатчы органы эң ылайыктуураак сезилет. Акыйкатчы башка маселелер менен катар, мамлекеттик органдар тарабынан адам укуктарынын сакталбашын караган көз карандысыз административдик орган болуп саналат. Маалыматка болгон укук Конституция тарабынан корголгондуктан, бул Акыйкатчынын компетенциясына кирет.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын сакталбаганы боюнча даттануу менен кайрылууну каалагандарга дагы бир жол бар, прокурорго кайрылуу, прокурор мыйзамдын сакталышын камсыздоо боюнча жалпы мандатка ээ. Мисалы, Прокуратура жөнүндө мыйзамдын²² 3-беренесинде (1)(1) прокурордун негизги функцияларынын бири катары «аткаруу бийлигинин органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, алардын кызмат адамдары тарабынан мыйзамдардын так жана бир түрдүү аткарылышына көзөмөл кылуу» экени айтылат.

Маалымат алуу укугуна байланыштуу даттануу менен кайрылуу сыяктуу кылмыштык мыйзам бузууларга катышы жок иштерде да, Прокурор иликтөө жүргүзүп, мыйзам бузуу орун алган болсо мамлекеттик органга укуктуу коргоо боюнча, маселен бузулган укугун калыбына келтирүү боюнча эскертүү бериши мүмкүн. Мындай буйрук-эскертүүлөрдү мамлекеттик органдар аткарууга милдеттүү. Ошондуктан даттануунун мындай варианттары Акыйкатчыга кайрылуу менен катар эле кызыктуу альтернативдүү жол болуп саналат.

20 Кыргыз Республикасынын «Административдик иштин негиздери жана административдик жол-жоболор жөнүндө» мыйзамы, 31-июль, 2015, №210. Орус тилинде төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111254>.

21 «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчысы) жөнүндө» КР мыйзамы, 31-июль, 2002, № 136. Орус тилинде төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1093?cl=ru-ru> жана англис тилинде бул жерде: <https://www.asiapacificforum.net/resources/law-136-akyikatchy-kyrgyz-republic/>.

22 “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» КР мыйзамы, 17-июль, 2009, №224. Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202597/90?cl=ky-kq&mode=tekst>

Маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзамдын сакталышына көзөмөл кыла турган көз карандысыз административдик органга катыштуу айта турган болсок, башка өлкөлөрдүн тажрыйбасы көрсөткөндөй, бул функцияларды учурда иштеп жаткан башка органга Акыйкатчы болубу, адам укуктары боюнча комиссия же прокурорго жөн гана берип койгондон көрө, бул багытта атайын органдын болушу, маселен маалыматтык комиссия түзүү алда канча жакшыраак болот. Анткени, маалыматка болгон укук бул органдар үчүн алар иш алып барган көп маселени бири болуп саналат. Ал эми атайын органдын болушу бул маселени чечүүгө зарыл болгон эксперттик билимдерди өнүктүрүшүнө кепилдик берет жана ал орган илгерилетүүчү да, бул укукка катыштуу даттанууларды кароо боюнча ролду да аткарат («Илгерилетүү чаралары» бөлүмүн караңыз).

Мындан аркы талдоо аракеттеринин максаттары үчүн бул Анализде Прокурорго караганда Акыйкатчы институтуна көбүрөөк басым жасалат, анткени ал маалыматка болгон укукка көзөмөл кыла турган эң ылайыктуу көз карандысыз административдик орган болуп саналат. Бул акыйкатчы менен прокуратурага кайрылуунун кайсынысы натыйжалуураак деген маселе боюнча комментарий катары кабылданбашы керек. Бул жөн гана RTI рейтингине ылайык ырааттуу баалоо менен камсыз кылуу амалы болуп саналат.

Акыйкатчы RTI рейтингинин көз карандысыздыкка байланыштуу үч көрсөткүчү боюнча жогорку баага ээ. Омбудсмен жөнүндө мыйзамдын 7-беренесинде каралган мүчөлөрүн кызматтан четтетүү боюнча шарттары түшүнүксүз так эместиктерге ээ, аларга 7-беренедеги (9) «ишенимсиз, адискөй эмес же милдетин бейтарап аткарбагандык» сыяктуу шилтемелер кирет, бирок бул эрежелерден кыянат пайдалануудан коргой турган катаал процедуралык чаралар бар. Акыйкатчы да даттанууларды кароо үчүн натыйжалуу полномочияларга ээ (мыйзамда бул «арыздар жана даттануулар» деп сүрөөтөлгөн). Бирок, Прокурордон айырмаланып Акыйкатчынын укук коргоо каражатын сунуштоо боюнча мыйзамдагы полномочиялары анча так эмес, бирок эч болбогондо ал маалыматты жарыялоого кеңеш бере алат. Мындан тышкары, акыйкатчы милдеттүү аткарылууга тийиш болгон көрсөтмөлөрдү эмес, рекомендацияларды берүү менен чектелет, бул Акыйкатчы институту менен Прокуратуранын ортосундагы дагы бир айырмачылык болуп саналат.

Акыйкатчы жөнүндөгү мыйзамдын 10-беренеси (1) акыйкатчы тарабынан даттанууларды кароонун шарттарын бекитет, ал төмөнкүлөрдү камтыйт: «мамлекеттик органдардын... жана мамлекеттик кызматчылардын Кыргыз Республикасынын мыйзамдары, Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп эсептелген эларалык келишимдер жана макулдашуулар менен белгиленген адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин бузуп жатышкан чечимдерине же аракеттерине (аракетсиздигине) тиешелүү болгон арыздарды жана даттанууларды карайт». Бул өтө эле кеңири алкактай сезилет, бирок маалыматка болгон укук жагынан алганда, мамлекеттик органдардын мыйзамдык нормаларга шайкеш келбеген бардык аракеттерин же аракетсиздигин, анын ичинде маалымат тууралуу суроо-талапты кабылдоо процедураларын да камтый турганы ачык, так жазылса жакшы болмок.

10-беренеде ошондой эле даттанууларды кароонун бир катар процедуралары бекитилген. Бирок алар кыска мүнөздүү жана даттанууларды кароонун жалпы мөөнөтүн камтыйбайт.

Административдик даттанууларда мыкты практика болуп, маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын чегинде аракеттенгендерин далилдөө түйшүгүн мамлекеттик органдарга жүктөө болуп саналат. Маалыматка болгон укук бул адам укугу болуп саналат жана мамлекеттик орган ага караганда далилдөө иштерин алып барууда жакшыраак абалга ээ. Мисалы, мамлекеттик орган маалыматтын мазмунуна таянып аны ачыктоого болбойт деп билдирсе, маалымат сураган адам ал маалыматка ээ болбогондон кийин ал маалыматты ачыктоого боло турганын далилдөөсү өтө кыйын болот. Акыйкатчы жөнүндө мыйзамда далилдөө аракеттери эч каралбаган сыяктанат.

Акырында айта кетчү нерсе, көзөмөл органына структуралык чараларды кабыл алууга байланыштуу мамлекеттик органдарга буйрук бере алгандай полномочияларды берсе жакшы болмок, мисалы маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамга ылайык маалымат тууралуу суроо-талаптарды иштеп чыгуу процессине байланыштуу аларда жалпы маселелер пайда болгон учурларда - маалыматтык кызматкерди дайындоо, жазууларды башкарууну жакшыртуу же суроо-талаптарды кароо үчүн протколдорду кабыл алуу. Бул да Акыйкатчы жөнүндө мыйзамда жок.

Сурамжылоонун жүрүшүндө респонденттердин көбү даттануулар боюнча маселеге келгенде ынтаа менен жооп берди деп айтууга болбойт. Журналисттер үчүн бул көп убакытты талап кылгандыктан, алар үчүн даттануу арызы менен алышкандан көрө, жеке мамилеси бар жогору турган мамлекеттик кызматкерге кайрылуу жеңил. Бир нече катышуучу гана ички апелляция ийгиликтүү болгонун жана маселесин жеңил жана оңой чечип алганын

билдирген, бирок респонденттердин бири белгилегендей мындай даттануулардын 95% ийгиликсиз аяктаган. Дээрлик эч ким Акыйкатчыга даттануу менен кайрылган эмес, жана Прокуратурага жолдонгон бир нече гана арыз ийгиликтүү аяктаган.

Сунушталган кеңештер:

- Маалымат тууралуу суроо-талаптарга байланыштуу даттарнууларды карай турган жана башка учурларда маалыматка болгон укуктуу пропагандалоо менен алектенген маалыматтык комиссия сыяктуу атайын административдик көзөмөл органын түзүү боюнча мыйзамга өзгөртүү киргизүү мүмкүнчүлүгүн карап көрүү керек
- Акыйкатчыны кызматтан четтетүүгө болгон негиздерди тагыраак жана объективдүү кылуу маселесин карап чыгуу керек, андан кыянат пайдалануу мүмкүнчүлүктөрүн дагы чектөө зарыл.
- Акыйкатчы эч болбогондо, маалыматка болгон укук алкагында, укуктук коргоо каражаттары жөнүндө милдеттүү токтомдорду чыгарууга жана мамлекеттик кызматкерлер маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзам эрежелерин сактабаган учурларда тиешелүү укуктук коргоо каражаттарынын кеңири алкагын дайындоого укуктуу экени мыйзамда так жазылышы керек.
- Мыйзамда маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамына негизделген даттануу жолдоого негиз болуп бул мыйзамдын маалымат тууралуу суроо-талап жөнөтүү жана ал суроо-талаптарды кароого байланышкан эрежелери сакталбаган бардык учурлар эсептелет деп так жазылышы керек.
- Мыйзамда тиешелүү мамлекеттик органга жолдонгон даттанууну кароодо ал органдын маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын чегинде иш алып барганын далилдөө түйшүгү ошол органга жүктөлөөрү так жазылышы керек.
- Мыйзам көзөмөл органына мамлекеттик органдарга маалымат тууралуу суроо-талаптарды кароого байланышкан юридикалык милдеттерин аткарышын камсыз кылууга зарыл боло турган структуралык чараларды кабыл алууга көрсөтмө бере тургандай түз полномочия бериши керек.

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
36 Мыйзам жөнөкөй, акысыз жана белгиленген мөөнөттө ишке ашырыла турган (20 жумушчу күндөн ашпаган) апелляцияны сунуштайт.	2	2	35, Административдик процедуралар жөнүндө мыйзам
37 Маалымат сурагандар көз карандысыз административдик органга (тышкы) апелляция берүүгө укуктуу (мисалы маалыматтык комиссияга же Акыйкатчыга).	2	2	Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 1, 2, 10(1)
38 Көзөмөл органынын мүчөлөрү саясий кийлигишүүдөн сырткары болгондой негизде дайындалат жана алардын кызмат өтөө мөөнөтү болот, ошондуктан алар дайындалгандан кийин каалагандай жумуштан кетирүү аракеттеринен корголгон.	2	2	Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 4, 6, 7
39 Көзөмөл органы парламент алдында отчет берет жана парламент тарабынан бекитилген бюджетке ээ, же анын финансылык көз карандысыздыгын камсыздаган башка натыйжалуу механизмдер бар.	2	2	Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 11, 16

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
40 Өтө күчтүү саясий байланыштарга ээ болгон адамдарга бул кызматка дайындалууга тыюу салынат жана профессионалдык экспертизасына карата талаптар бар.	2	2	Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 4(1), (2), 6(7)
41 Көз карандысыз көзөмөл органы зарыл болгон полномочияларга ээ, жана өз функцияларын аткаруу үчүн, маселен жашыруун документтерди текшерүү, мамлекеттик органдардын имаратына кароо жүргүзүү сыяктуу полномочияларга ээ.	2	2	Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 8, 12(3)
42 Көз карандысыз көзөмөл органынын чечими милдеттүү аткарылышы керек.	2	0	
43 Даттануу арызы боюнча чечим кабыл алууда көз карандысыз көзөмөл органы арыз ээси үчүн тиешелүү укуктук коргоо каражатын дайындоого укуктуу, маселен купуя маалыматты ачыктоо.	2	1	
44 Маалымат сурагандар көз карандысыз көзөмөл органына кошумча сотко да даттануу арызы менен кайрылганга укуктуу.	2	2	Административдик-процессуалдык кодекс, 110, Прокуратура жөнүндө мыйзам
45 Даттануу арыздары (ички да, тышкы да) акысыз жүргүзүлөт жана юридикалык жардамды талап кылбайт.	2	2	Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 10(11), (12)
46 Тышкы апелляция берүүгө негиздер өтө кеңири (бир гана маалымат берүүдөн баш тартуу эмес, андан сырткары маалыматты суралган формада берүүдөн баш тартуу, административдик үн катпоо же башка мөөнөттүн бузулушуна байланыштуу арыздар, ашыкча төлөм алуу ж.б.).	4	3	Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 10(1)
47 Тышкы апелляцияны кароонун так процедуралары, анын ичинде так көрсөтүлгөн мөөнөтү бар.	2	1	Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 10(9), (10), (16)
48 Апелляция процессинде өкмөт мыйзамга каршы аракеттенбегенин далилдөө түйшүгүн өзүнө алат.	2	0	
49 Тышкы апелляциялык орган мамлекеттик органга тиешелүү структуралык чараларды таңуулай алат (мисалы, тренингдерди көп өткөрүү же жазууларды башкарууну жакшыртуу боюнча).	2	0	
БАРДЫГЫ	30	21	

6. Санкциялар жана коргоо чаралары

RTI рейтингиндеги бул категория боюнча Кыргызстандын маалыматка жетүү укук жаатындагы укуктук базасы эң төмөнкү крсеткүчкө ээ, мүмкүн болгон 8 баллдан 2 гана баллга ээ болгон же 25%ды түзөт. Маалыматка жетүү укугун чектөөгө карата санкцияларга катыштуу айта турган болсок, маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 36-беренесине ылайык, бул мыйзамды бузган кызмат адамдары «Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык кылмыш-жаза, администрациялык, жарандык, тартипке келтирүү же материалдык жоопкерчиликке тартылат».

Бул албетте пайдалуу жобо, бирок ал кандай иш аракеттер үчүн жоопкерчиликке тартылуу мүмкүн экени боюнча кеңири эрежелердин жыйындысын камтыбайт, мисалы маалыматка жетүүгө тоскоолдук кылуу же маалымат менен иштеген кызматкерлер менен кызматташуудан баш тартуу. Акыйкатчы жөнүндөгү мыйзамдын 13-беренесинде (2) ал ведомство менен кызматташуудан баш тартуу үчүн конкреттүү эрежелер камтылган.²³

Бир катар респонденттер бул системанын алсыз жактарынын бир катары мыйзам эрежелерин бузгандарды жоопкерчиликке тартуу боюнча так жана натыйжалуу системанын жоктугу экенин белгилешкен.

Ошондой эле, жалпы эле мамлекеттик бийлик органдарында маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын жоболорун сактабаганы үчүн корпоративдик жоопкерчилик бекитүү боюнча да жоболор жок. Мындай жоопкерчиликтин болушу абдан маанилүү, анткени адатта системадагы айрым кемчиликтер бир кызматкердин катасы эмес, жалпы корпоративдик маданияттын, туура эмес түзүмдүк стимулдаштыруунун же жогорку кызматтагы адамдын мыйзамды сактабоо туурасындагы билдирүүлөрүнүн кесепети болушу мүмкүн. Мындай учурларда бир эле адамга жоопкерчиликти жүктөп коюу максатка ылайыксыз жана натыйжасыз, бүт орган жооп бериши керек.

Укуктук база ошондой эле маалыматтарды ак ниеттүү түрдө ачыктагандарды коргоо менен камсыздабайт. Бул маалыматка болгон укук системасы үчүн бөтөнчө маанилүү бөлүгү болуп саналат, анткени мындай коргоо чаралары жок болсо, кызмат адамдары мыйзамды туура чечмелөөгө болгон аракетин жумшаган күндө да, маалыматты мыйзамсыз ачыктаганы үчүн жоопко тартылуу коркунучуна кабылуу тобокелчилигине туш болушат. Мунун чындыгы бар, анткени маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамда (5-берене (5)) жана башка көптөгөн мыйзамдардын купуялуулук жөнүндө жоболорунда кызмат адамдарына карата купуя маалыматты ачыктаганы үчүн кандай жоопкерчилик каралганы туурасында так жоболор камтылган. Башкача айтканда, мыйзам укуктук база маалыматты туура эмес ачыктаган кызмат адамдарына карата так жоопкерчиликти аныктайт, бирок маалыматты акниеттүүлүк менен ачыктагандарды эч кандай коргоо менен камсыздабайт.

Маалыматка болгон укук жөнүндө мыйзамга ылайык маалыматты акниеттүүлүк менен ачыктагандарды коргоого кошумча катары дагы айта турган болсок, бул багыттагы эң мыкты практика башкаруудагы олуттуу көйгөйлөрдүн, мыйзам бузуулардын бетин ачуу максатында маалыматты ачыктагандарды коргоо менен камсыз кылуу болуп саналат (маалымдап туруучуларды). Бул өтө маанилүү маалыматты коргогуч болуп саналат, кайсы бир деңгээлде коомдук мааниге ээ болгон мындай түрдөгү маалыматтарды ачыктоого өбөлгө болгон коомдук кызыкчылыктарды жеңүүгө кошумча катары кароого болот. Көп өлкөлөрдө коргоонун бул формасы атайын (б.а. өзүнчө) «маалыматтын бетин ачуучулар» жөнүндө мыйзамда камтылган.

Кыргызстанда чынында коргоонун бул формасы өтө чектелген, бул Коррупция жөнүндө маалымадаган адамдарды коргоо жөнүндөгү мыйзамда²⁴ келтирилген. Эң мыктысы, бул жалпы мүнөзгө ээ болуп, кеңири масштабдагы маалыматтарды кабарлаган, маселен мыйзам бузуулар, башкаруунун начардыгы, мыйзам бузуунун башка формалары, экологиялык көйгөйлөр ж.б. туурасында маалымдагандар да коргоого алынса жакшы болмок.

Сунушталган кеңештер:

- Маалыматка жетүү укугун сыйлабаган же тоскоолдук кылган мамлекеттик кызматкерлерге карата жоопкерчиликтин конкреттүү режими бекитилиши керек.

23 Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 21 Эскертме.

24 «Кыргыз Республикасынын коррупциялык укук бузуулар тууралуу билдирген адамдарды коргоо жөнүндө» КР мыйзамы, 28-Январь, 2019, № 19. Төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111829/10?cl=ky-kg&mode=tekst>

- Мыйзам маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамын сактабаган же жалпы мыйзам бузууларга (системалык) жол берген мамлекеттик органдарга түз жоопкерчилик жүктөшү керек.
- Маалыматтарды мыйзамга ылайык акниеттүүлүк менен ачыктаган кызмат адамдары юридикалык же жумушуна байланыштуу санкциялардан корголушу керек.
- Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамда, эч болбогондо, мыйзам бузуулардын кеңири алкагы туурасында маалыматтардын бетин ачкандар үчүн базалык коргоо чаралары болушу керек. Альтернатива катары «маалыматтын бетин ачуучулар» жөнүндө толук иштелип чыккан мыйзам кабыл алынышы мүмкүн.

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
50 Санкциялар маалыматка богон укукка атайлап шек келтирген, анын ичинде маалыматты мыйзамсыз түрдө жок кылуу аракеттерине баргандарга карата колдонулушу мүмкүн.	2	1	5(5), 36, Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 13(2)
51 Маалыматты системалуу түрдө жашырган жана өз функцияларын так аткарбаган мамлекеттик органдар боюнча маселени чечүү системасы бар (же аларга санкция салуу жолу менен же, ал кемчиликтерди жоюу боюнча талап коюу аркылуу).	2	0	
52 Көз карандысыз көзөмөл органы жана анын кызматкерлери маалыматка болгон укук жөнүндө мыйзамга ылайык өз милдеттерин, функцияларын, полномочияларын аткарууга байланышкан максатка ылайык аракеттерине катыштуу юридикалык кол тийбестикке ээ. Башкаларга болсо маалыматка болгон укук жөнүндөгү мыйзамга ылайык, маалыматты акниет ачыктаганы үчүн ушундай эле кол тийбестик укугу берилет.	2	0	
53 Маалыматтарды, мыйзам бузууларды акниеттүүлүк менен ачыктаган адамдарды (маалымдагычтар) санкция салуудан коргоо үчүн укуктук чаралар бар.	2	1	Коррупция жөнүндө маалымдаган адамдардын коргоо жөнүндө мыйзам
БАРДЫГЫ	8	2	

7. Илгерилетүү чаралары

Маалыматка болгон укукка карата укуктук негиздер бул категория боюнча алгылыктуу жетишкендиктерге ээ, RTI рейтингинде мүмкүн болгон 16 баллдан 8 баллга татыктуу болгон, же 50%га барабар, демек жалпы орточо баллдан бир аз төмөнүрөөк.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзам суроо-талаптарды кароо үчүн «структуралык бөлүмдөрдү» дайындоону талап кылганына карабай, респонденттердин бири көп учурда маалымат тууралуу суроо-талапты кароого ким жооп берээри белгисиз экенин белгилеген. Бул иш жүзүндө бардык эле мамлекеттик органдар мындай бөлүмдөрдү дайындабаганынан кабар берет. Сурамжылоого катышкан кызмат адамынын айтымында, айрым учурларда маалымат башка алыс жакта орун алгандыктан же мамлекеттик органдын ар кайсы офистеринин ортосунда тараган түрдө болгондуктан суроо-талапка жооп берүүгө ким жоопкерчиликтүү экени түшүнүксүз болуп калат.

Көйгөйлөрдүн бири бул жерде, жогорудагы «Даттануулар» бөлүмүндө белгиленип кеткендей, бул маселеге жооптуу болгон борборлошкон органдын жоктугу. Көп өлкөлөрдө бул органдар илгерилетүү иш чараларды аткарууда, ошондой эле даттанууларды кароодо негизги ролду ойнойт. Бирок, атайын көзөмөл кылуучу орган жок болгон күндө да, бул ролду баары бир бул же тигил борбордук органга берүүгө болот, мисалы маалымат же мамлекеттик кызмат боюнча министрликтерге.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 34-беренесине (1) ылайык, ар бир мамлекеттик орган маалыматка болгон укук боюнча маалымдуулукту жогорулатуу үчүн коомчулук арасында түшүндүрүү иштерин жүргүзүүгө жооптуу. Формалдуу түрдө бул жакшы система жана RTI рейтингинде бул үчүн жогорку балл берилет. Бирок, иш жүзүндө ар бир мамлекеттик орган калк арасында түшүндүрүү иштерин жүргүзүүгө аракет жумшаганы маанилүү болгону менен, бул калктын маалымдуулугун көтөрүү боюнча жалпы жоопкерчиликти алган борбордук органга ээ болуу зарылдыгын жойбойт.

Сурамжылоого катышкандардын көпчүлүгү коомчулуктун маалыматка болгон укук туурасында маалыматы өтө төмөн экенин, ал тургай респонденттердин бири бул туурасында журналисттер да билбейт деп билдирген. Дагы бирөө жарандар суроо-талап жолдогондон коркот десе, башка бирөө жарандардын көбү буга кызыктар эмес деген пикирин айткан. Сурамжылоого катышкандардын дээрлик эч кимиси калктын маалымдуулугун көтөрүү боюнча кандайдыр бир жалпы иш аракеттер туурасында билбейт экен. Бирөө гана бул сыяктуу айрым иш чаралар туурасында укканын айтты. Албетте, бул жаатта көп нерселер жасалышы керек.

Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 23-беренеси (5) мамлекеттик органдарга өз документтерин уюштуруу үчүн жана башка жазуулар үчүн, ошондой эле коомчулукка алар сактаган документтерди түшүнүү жеңил болушу үчүн өз-өзүнчө ар кандай көктөмөлөрдү сактоону сунуштайт. Бул абдан пайдалуу, бирок ал жазууларды башкаруунун толук иштелип чыккан системасы дегенди түшүндүрбөйт. Бул борбордук орган жазууларды башкаруунун стандарттарын бекиткен практикалык кодекс кабыл алгандан башталат. Бирок бул мамлекеттик органдардын бул стандарттарды колдонуу потенциалын өстүрүү боюнча окууларды уюштурууну да камтышы керек. Мындан тышкары, бул жааттагы натыйжалуулукту мониторинг кылуу үчүн жана мамлекеттик органдар ал стандарттарга туура келбеген учурларды кароо үчүн кандайдыр бир система киргизилиши керек.

Бир катар респонденттер негизги маселе документацияларды жүргүзүү жана сураган маалыматты табуу мүмкүн эместигин деп билдиришкен. Маалыматтарды санариптештирүү жазууларды башкарууда артыкчылык берээрин бир катар респонденттер белгилешкен, бирок санариптештирүү да жазууларды башкарууда бир катар көйгөйлөрдү жаратат (жазууларды кокустуктан өчүрүп алуу – өчүрүп салуу жана аутентификация сыяктуу). Респонденттердин бири билдиргендей, санариптештирүүгө тоскоол боло турган себептердин бири катары мамлекеттик органдардын техникалык сактагычтарынын чектелүү көлөмү болуп саналат.

25-беренедө (5) өлкөдө иштеген бардык укуктук актылардын толук тизмесин түзүүнү талап кылат. Бул милдетти бардык мамлекеттик органдарга жайылтуу эң сонун практика болмок (ба. алар сактаган бардык жазуулардын толук тизмесин түзүүнү талап кылуу). Жогоруда аталган 23-берене (5) мамлекеттик органдардан маалымат сурагандарга айрым маалыматтарды идентификациялоого көмөк көрсөтүү үчүн аракет көрүүнү талап кылганы менен, бирок ал мамлекеттик органдардын сактоосундагы бардык документтердин толук тизмесин жарыялоого чакыргандай терең мазмунга ээ эмес.

Дагы бир мыкты практика бул – укуктук база мамлекеттик органдарды өз кызматкерлерин маалыматка болгон укук жаатында окуулардан өткөрүүгө милдеттендиргени болуп саналат. Окуутуу маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 30 жана 33-беренелерине (1) ылайык маалымат берүүнү колдоо максатында ар бир мамлекеттик орган түзүүгө милдеттүү болгон атайын маалыматтык кызматтын мүчөлөрүнөн башталышы керек, бирок кийинчерээк бардык чиновниктер жок дегенде айрым даярдыктардан өткөндөй кеңейтилиши керек. Маалыматка болгон укук боюнча чкенемдик-укуктук базада бул туурасында эскертилген эмес.

Окутууга байланыштуу маселелер респонденттер дагы көп нерселер жасалышы керек деп эсептеген чөйрөгө кирген. Бирок, айрымдар бул анчалык деле чоң маселе эмес экенин белгилешкен, айрымдар болсо улуу жана тажрыйбалуу кызматкерлер менен жаңы жумушка алынган кызматкерлердин айырмачылыгына токтолушкан. Респонденттердин бири жалпы эле мамлекеттик кызмат жаатында адискөйлүктү көтөрүү зарылдыгы боюнча оюн айткан. Дагы бир респондент маалымат сурагандар үчүн да, кызмат адамдары үчүн да суроо-талапты түзүү жана кароо боюнча жөнөкөй колдонмо иштеп чыгууну сунуштады.

№240,1 Жарлык²⁵ менен толукталган маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамдын 34 (2)-беренесине ылайык, ар бир мамлекеттик орган жыл сайын маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзамды ишке ашыруу максатында эмнелер жасалганы боюнча массалык маалымат каражаттарында отчет жарыялап турушу керек. Бул эң сонун жобо. Бирок, бир дагы орган бул маалыматтарды бириктирген борбордук отчет жарыялоого милдеттүү эмес. Акыйкатчы жөнүндө мыйзамдын 11-беренесинде ал органдан жыл сайын өз ишмердүүлүгү туурасында отчет жарыялоосу талап кылынат, бирок анда маалыматка болгон укук жөнүндө атайын отчет туурасында же бул боюнча отчеттун бир бөлүмү туурасында да сөз кылынбайт.

Сунушталган кеңештер:

- Борбордук органга маалыматка болгон укукту илгерилетүү жана жайылтуу боюнча жалпы жоопкерчилик жүктөлүшү керек, анын ичинде маселен коомчулук арасында түшүндүрүү иштерин жүргүзүү аракеттери аркылуу. Эң мыктысы бул үчүн маалыматка болгон укук жаатында атайын көзөмөл органы болсо жакшы болмок, бирок бул милдетти башка органга берүүгө да болот.
- Маалыматка жетүү укугу жөнүндө мыйзам, жазууларды башкаруу боюнча талапка ылайык система түзүшү керек, ал өз ичине жазууларды башкаруу стандарттарын бекитүү, бул маселе боюнча окутууларды уюштуруу, ошондой эле натыйжалуулукка мониторинг жүргүзүү жана мамлекеттик органдар ал стандарттарга дал келбеген учурларды кароонун системасын камтышы керек.
- Мамлекеттик органдар өзүлөрү сактаган жазуулардын тизмесин, же эч болбогондо жазуулардын катогооиялары менен типтерин жарыялашы керек деген талап киргизүү мүмкүнчүлүгүн карап көрүү керек.
- Ар бир мамлекеттик орган өз кызматкерлерин маалыматка болгон укук жаатында окуулардан өткөрүүгө милдеттүү.
- Борбордук орган жыл сайын жалпы эле маалыматка болгон укук жаатында бардык мамлекеттик органдар тарабынан эмне иштер жасалганы боюнча борбордук отчет жарыялап турушу керек.

25 “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарынын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын карамагындагы маалыматтарга ээ болуу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын жүзөгө ашыруу тууралуу” Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыгы, 8-май, 2007, №240. Орус тилинде төмөнкү шилтеме боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/62641/10?cl=ky-k&mode=tekst>.

Индикатору	Макс. баллы	Баллы	Берене
54 Мамлекеттик органдар маалымат берүү боюнча милдеттемелеринин сакталышын камсыз кылууга жооптуу болгон атайын кызмат адамын (маалымат боюнча кызматкер) же бөлүмдөрдү дайындоого милдеттүү.	2	2	30, 33(1), Жарлык, 1
55 Маалыматтык комиссия сыяктуу борбордук орган же өкмөттүк департамент маалыматка болгон укукту илгерилетүү боюнча жалпы жоопкерчиликти тартышат.	2	0	
56 Коомчулуктун маалымдуулугун көтөрүү боюнча аракеттер (мисалы, коомчулук үчүн колдонмо түзүү же маалыматка болгон укук жөнүндө мектептерде тааныштыруу) мыйзам аркылуу ишке ашырылышы керек.	2	2	34(1), Жарлык, 1
57 Анын жардамы менен жазууларды башкаруунун минималдык стандарттары бекитилген жана колдонулган система ишке салынышы керек.	2	1	23(5)
58 Мамлекеттик органдар өз карамагындагы документтердин тизмесин же реестрин түзүүгө, жаңылоого жана жарыялоого милдеттүү.	2	0	23(5), 25(5)
59 Чиновниктерди окутуу программасы ишке киргизилиши керек.	2	0	
60 Мамлекеттик органдар жыл сайын маалыматты ачыктоо боюнча өз милдеттерин аткаруу үчүн көрүлгөн аракеттери туурасында отчет берүүгө милдеттүү. Анын ичине кабыл алынган суроо-талаптардын статистикасы, алар кандайча иштетилгени туурасында маалымат камтылышы керек.	2	2	34(2), Жарлык, 1
61 Маалыматтык комиссия сыяктуу борбордук орган же өкмөттүк департамент мыйзам чыгаруучу органга мыйзамдын ишке ашырылышы жөнүндө бириктирилген отчет берүүгө милдеттүү.	2	1	Омбудсмен жөнүндө мыйзам, 11
БАРДЫГЫ	16	8	

Вестминстер демократия фонду
(Westminster Foundation for Democracy)
Artillery House, 11-19 Artillery Row, London, SW1P 1RT
🐦 @WFD_Democracy | 📘 @WestminsterFoundation
www.wfd.org